

Україна після перемоги

Бачення України 2030

Коли наприкінці березня 2022 року в українців остаточно сформувалося переконання у можливості та неминучості нашої перемоги над московським агресором, виникла громадська коаліція «Україна після перемоги». Ми – всі ті, хто взяв участь у створенні цього документу, – переконані, що для успіху Україні потрібні не тільки сила й мужність Збройних Сил, не тільки підтримка й допомога від світової спільноти, а й згуртованість українського суспільства довкола бачення, якою ми уявляємо Україну після перемоги. Адже перемога – це не тільки звільнення окупованих територій, а й досягнення умов і стандартів, за яких нам буде комфортно й безпечно жити в нашій країні.

Тому ми вирішили почати з досить лаконічного формулювання наших мрій про досягнення в кожному секторі державної політики умовно до 2030 року (це 40 років після відновлення незалежності України), а також короткого опису, що для цього треба зробити і чого робити категорично не можна. Так народилося «Бачення України 2030», яке підготували кілька десятків відомих науковців та громадських експертів.

Після широкого громадського обговорення цього документу та узгодження висловлених зауважень і пропозицій ми зробимо наступний крок. На основі цього публічно погодженого бачення ми всі разом напишемо документи політики із залученням ширшого кола незалежних експертів та представників громадськості. Вони міститимуть конкретні пропозиції про те, як реалізувати наші спільні мрії на практиці, та будуть запропоновані владі України й партнерам нашої країни у її відбудові після перемоги.

Вступ

Щоб військова перемога України над Росією стала остаточною, Україна має стати спроможною, висококонкурентною і невід'ємною, інтегрованою частиною розвиненого світу. Яким би не було майбутнє території сьогоденної російської федерації, Україна має бути достатньо захищеною та сильною, щоб планувати своє майбутнє, не озираючись на вчорашню метрополію. Такі історичні обставини ставлять перед українським суспільством та українською державою серйозні вимоги: суспільство має прийняти на себе більше відповідальності, з більшою довірою делегувати повноваження державі, яка має стати спроможнішою в обслуговуванні потреб країни.

Це, в свою чергу, означає необхідність прийняття як непорушних кількох рамкових умов, яким має відповідати Україна після перемоги:

- представницька демократія із змагальним політичним процесом та змінюваністю правлячих коаліцій унаслідок вільних виборів;
- вільна ринкова економіка з державним регулюванням тільки там і тоді, де ринки не можуть дати ради;
- дотримуються принципи правовладдя, насамперед у законодавчій та судовій владах, та принципи належного урядування у владі виконавчій;
- країна суб'єктних та відповідальних громадян із захищеними фундаментальними правами незалежно від приналежності до груп чи верств, більшості чи меншостей за будь-яким актуальним критерієм;
- простір для зміцнення, розвитку та поширення української, кримськотатарської та інших автохтонних культур, а також присутнього розмаїття різних культур та ідентичностей.

Новий суспільний договір передбачає прийняття громадянами повної відповідальності за свою державу та побудову власного добробуту, визнання громадянами держави як власного сервісного інструмента суспільства, деконструкцію авторитарної та тоталітарної спроможності держави та прийняття політичним сектором суб'єктності і спроможності громадян. Це кінець радянського патерналістського суспільного договору, де пасивне суспільство із пересторогою дивиться на державу, від якої очікує соціальної опіки за низькими стандартами.

Така Україна є надійною гарантією безпеки та волі для будь-якого наступного покоління українців, впевненістю в тому, що страшні сторінки історії з геноцидами, голодом, депортаціями, утисками культури та ідентичностей, порушеннями прав та системною дискримінацією, – перегорнуті назавжди.

Цей документ окреслює бачення розвитку України на горизонт одного покоління для того, щоб стати дороговказом для самого українського суспільства, будь-якого українського уряду, міжнародних партнерів, з якими співпрацюватиме Україна.

Розділ 1.

Суспільство та гуманітарна політика

1. Суспільство та гуманітарна політика – цінності

Наша візія післявоєнного розвитку суспільства та формування і здійснення гуманітарної політики виходить із розуміння засадничих цінностей громадянина і громадянки України. Це цінності, які стали базовими орієнтирами для нас в епічних подіях років незалежності на революційних майданах та у горнилі вітчизняної війни з РФ у відстоюванні національної ідентичності в перспективі членства у багатонаціональному ЄС. Це цінності, на які має орієнтуватися здійснення гуманітарної політики в Україні у всіх її розгалужених сферах, в яких держава і влада здатні створювати найкращі суспільні умови та необхідні інституції для формування і розвитку людини і громадянина.

Ми виходимо з того, що наслідки війни остаточно стверджують в Україні принципову роль громадянського суспільства, яке засвідчило здатність до найпереконливіших ефективних форм самоорганізації. Надалі жодна політична влада не зможе не рахуватись із самоорганізованим громадянським суспільством, яке творить живий каркас України, пов'язуючи формальні інститути держави з безпосередньою енергією громадян.

Нині відкривається унікальний шлях до подолання історичної проблеми України та інших демократичних суспільств – розриву між «ми» (суспільство) і «вони» (держава, політики, еліти). Роль сполучної ланки, яка створює в суспільстві відчуття причетності до спільної справи (*res publica*), виконує самоорганізоване громадянське суспільство.

Наша візія виділяє дві групи базових цінностей, на яких буде орієнтуватися відбудова нової післявоєнної України.

По-перше, це універсальні демократичні цінності – фундаментальних прав людини, людської гідності, визнання недоторканності права власності та ринкових свобод разом із плеканням громадянської рівності, соціальної справедливості, міжетнічної, релігійної та гендерної толерантності. Остаточна визначеність України щодо приналежності до європейського світу – це наш екзистенційний вибір загальних цінностей, які збігаються з тими, що покладені у спільну основу суспільно-політичної організації країн сучасної демократії. Визвольна війна України від агресії авторитарної диктаторської РФ – це боротьба за право української нації жити за власним вибором згідно цих демократичних цінностей.

По-друге, це цінності колективної, національної ідентичності. Наша боротьба не на життя, а на смерть за збереження цінностей колективної, національної ідентичності – спільної історії і культури, спільної форми життя – від насильницького знищення під імперськими «духовними скрепами» РФ, як було заявлено путіним. Наша безумовна віра у перемогу над агресором та сьогоднішні військові успіхи заснована, насамперед, **на цінностях ідентичності – патріотизмі, високому героїзмі військових і цивільних, соціальній солідарності.**

Взаємодія й зіткнення цих двох груп цінностей складає осердя політичного життя в організації сучасних суспільств. Від переваги або домінування однієї з цих двох ціннісних орієнтацій залежить характер політичної організації того чи того суспільства – від ліберально-демократичного до авторитарного типу урядування, від форми національної демократії до країн радикального націоналізму, що трансформується в агресивний нацизм, що ми бачимо на наочному прикладі новітньої історії путінської росії.

Дилема вирішення адекватного підходу в орієнтації на обидві групи цінностей має бути визначальною в соціальній та гуманітарній політиці нової України.

Внаслідок геополітичного розташування України військова загроза імперського втручання в нашу внутрішню політику та життя залишається на історично невизначений час й за успішного завершення війни на нашу користь. Як сьогодні зрозуміло всьому демократичному світу, і це є основною його партнерської допомоги з озброєнням та розгортанням економічних санкцій проти росії, – це національна війна України за світові (наднаціональні) цінності демократії взагалі. Сьогодні і надовго боротьба України за її національне виживання стає фронтіром боротьби світової демократії проти автократичних і диктаторських режимів.

Як фронтір демократії Україна матиме необхідність одночасно поєднувати ліберально-демократичну політику з централізованим адмініструванням, від чого залежить постійна готовність надати військову відсіч та запобігати агресивним діям потенційного зовнішнього агресора – росії. Для забезпечення власної та міжнародної безпеки Україна має наполегливо зміцнювати світоглядні засади власної національно-культурної ідентичності, від чого залежить громадсько-політична, правова єдність нації як необхідна гуманітарна передумова стану захисту.

Методологічна настанова: На рівні формування і здійснення державної політики це означає створення на основі застосування універсальних цінностей максимально демократичних – прозорих, відкритих та підзвітних громадськості – державних інституцій, установ і закладів разом з наданням переваги та сприянню у гуманітарній сфері національним ціннісним орієнтаціям.

Тобто у кожній зазначеній нижче сфері ми маємо дотримуватися настанови на поєднання демократичних норм та принципів з певним наданням переваги національним ціннісним орієнтаціям – від візії розвитку демографічної та міграційної політики до політик у сфері освіти, охорони здоров'я, екології.

2. Національна ідентичність

2.1. Політика національної пам'яті

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Національна пам'ять стала платформою, яка об'єднує українське суспільство. Політика пам'яті побудована на засадах міжетнічної, релігійної, гендерної толерантності тощо.

Завершено процес декомунізації громадського та державного життя, реалізований курс на «суверенізацію національної пам'яті». Стратегії глибокої дерусифікації та

деколонізації реалізуються не в негативній («Геть від Москви!»), а у позитивній формі («Повернути Україні все українське»).

Несучою конструкцією політики національної пам'яті є боротьба проти збройної агресії РФ, спроби геноциду українського народу. Навколо цієї тематики органічно вибудовується переосмислення інших історичних подій.

Політика пам'яті імплементована в освітній процес (історична освіта), музейну та меморіальну практику. Відповідні місця пам'яті споруджені у кожній ОТГ. Перевага надається не гігантоманії, а креативним, лаконічним та глибоко психологічним форматам втілення, з акцентом на гуманістичні цінності.

Сформований широкий суспільний консенсус щодо основних засад спільного минулого. Тематика національної пам'яті не є предметом політичних дискусій та програмних документів політичних сил.

Соціологічні опитування щодо ідеологічних маркерів українських громадян, проведені навесні 2022, слугують орієнтирами кількісних показників¹.

Український інститут національної пам'яті виконує не стільки програмну, скільки координаційну роль між державою, громадянським суспільством, науковими та освітніми установами. УІНП виступає «першим серед рівних» при визначенні стратегії та шляхів її імплементації, спираючись на альянси інститутів громадянського суспільства, які представляють екзистенційний досвід війни мільйонів українських громадян.

Зняті проблемні, суперечні питання в царині історичної пам'яті із сусідніми країнами, принаймні розташованими на заході та півдні від України. Сформовані нові концепти спільної історичної пам'яті, зокрема українсько-британські, українсько-американські тощо.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Законодавче забезпечення. Національна пам'ять по війну 2012-2022 рр. стає органічним та обов'язковим елементом програми післявоєнного відновлення України, свого роду «Планом Маршалла» для гуманітарної сфери. Ухвалений комплекс нормативно-правових актів щодо «суверенізації» національної пам'яті. Розроблена Стратегія гуманітарного розвитку України, яка імплементується як державні цільові програми.

Інституційне забезпечення. Створений спеціальний Фонд підтримки національної пам'яті, через який йде фінансування відповідних ініціатив громадського сектору. Створена науково-дослідна інфраструктура для документалізації та всебічного вивчення подій російсько-української війни та геноциду українського народу 2014-2022 рр.

Міжнародна активність. Закріплення образу нової України, необхідно модернізованого у вогнищі війни. Забезпечується інформаційно-інтелектуальна присутність української тематики у міжнародному інформаційному просторі.

¹ Наприклад (за основу взяте десяте загальнонаціональне опитування соціологічної групи «Рейтинг» від 27 квітня 2022): не жаліють за розпадом СРСР – 87% респондентів, українські воїни захищають народ України та народи Європи – 77%, дії російських військ в Україні геноцидом українського народу – 89% тощо.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Неприпустимі деструктивні дискусії щодо того, які політичні сили, соціальні, етномовні чи регіональні страти внесли найбільш вклад у боротьбу з російською агресією. Переможець один – народ України.
- Не можна допускати своєрідних «совстальгії» чи «фрустальгії», а головне – ерозії у громадській свідомості та у політичних елітах ключових та принципових маркерів: «Росія – агресор», «російські дії в Україні - геноцид» тощо.
- Сфера національної пам'яті не має фінансуватися за залишковим принципом, навіть за скрутних умов післявоєнного відновлення.

2.2. Мовна політика

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Компетентне вільне володіння українською мовою (застосування мови відповідно до вимог українського правопису та інших стандартів) сприймається більшістю громадян як невід'ємна ознака освіченості та громадянської свідомості людини, незалежно від її походження та становища.

95% інформаційного мовлення (телебачення, радіомовлення, інтернет) здійснюється українською мовою. 95% видавничої продукції видається державною мовою. Державна мовна політика скерована на досягнення трьох цілей:

- Володіння 95% дорослого населення країни українською мовою на високому рівні компетентності (C1/C2).
- Володіння 75% дорослого населення країни англійською мовою на рівнях (B2/C1).
- Володіння 25% дорослого населення країни двома і більше іноземними мовами принаймні на рівні B2.

Окремо Уряд опікується подоланням наслідків російської окупації в окремих районах Донецької, Луганської областей та АР Крим. У цих місцевостях після звільнення визначаються строки та умови перехідного періоду з метою поступового добровільного переходу громадян на українську мову спілкування у публічній сфері та можливостей вільного користування / вивчення російської мови у приватній сфері. Уряд приділяє особливу увагу:

- підготовці заходів, які забезпечать включення української мови у перелік офіційних мов Європейського Союзу;
- підтримці діалектів та говірок української мови та збереженню пам'яті про застарілу лексику та втрачені діалекти й говірки;
- розвитку та підтримці української мови у середовищі вразливих груп та людей з особливими потребами; зокрема, прийняті рішення забезпечили вільне використання української жестової мови у спільноти жестомовних осіб, зручність і доступність до користування українською мовою для осіб з вадами зору;
- підтримці мов народів, які згідно з законодавством визначені корінними народами України.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Планування мовної політики та оцінка мовної ситуації мають спиратися на дані всеукраїнського перепису населення. Окремий розділ перепису має бути присвячений мовній ідентифікації та мовним потребам громадян.

Мовна ситуація значною мірою залежатиме від ефективності проведення реформи системи освіти та збереження наукових кадрів, які працюють над розвитком методик викладання української мови, іноземних мов та займаються науковими дослідженнями у сфері мовознавства, в тому числі, у співпраці з іноземними університетами.

Змінами до закону про забезпечення функціонування української мови як державної та до закону про телебачення і радіомовлення передбачити:

- Встановлення добового й тижневого обсягу ведення телерадіомовлення українською мовою на рівні 95%. Для телерадіоорганізацій, які здійснюють мовлення мовами корінних народів, – на рівні 50%.
- Встановлення обов’язкового рівня витрат державного та місцевих бюджетів на підтримку української мови.
- Запровадження обов’язкового підвищення мовної компетенції для громадян України, які працюють у державному секторі (органах державної влади та місцевого самоврядування, установах, організаціях та підприємствах, які утримуються за рахунок державного та місцевого бюджетів), посадах вищої та середньої керівних ланок у приватному секторі.
- Запровадження обов’язкових мовних іспитів для претендентів на керівні посади в органах державної влади і місцевого самоврядування, кандидатів на виборні посади.

Ухвалити закон про подолання наслідків колоніальної політики Росії (русифікації) на території України, в якому передбачити:

- Визначення соціальних (етнічних, конфесійних) груп, які зазнали утисків та переслідувань і постали перед загрозою втрати чи розмивання колективної ідентичності унаслідок державної політики (русифікації) з боку Росії з кінця XVIII століття до 1991 р.;
- Встановлення пропорційних квот державної підтримки культурних та мовних потреб різних груп для подолання наслідків колоніальної політики Росії.
- Визначення джерел покриття видатків на подолання наслідків русифікації, зокрема, за рахунок коштів РФ, юридичних та фізичних осіб, пов’язаних із РФ, які були заарештовані після 24 лютого 2022 р.

Уряду забезпечити:

- Прийняття, виконання та періодичне змістове оновлення Державної програми сприяння опануванню державної мови із дотриманням усіх передбачених законом вимог до програми.
- Належну підтримку роботи Національної комісії зі стандартів державної мови та проведення іспитів на рівень володіння державною мовою.
- Планування, здійснення та контроль за ефективністю використання видатків на організацію безкоштовних курсів української мови для дорослих.
- Створення умов для прозорості, незалежної та ефективної роботи Уповноваженого із захисту державної мови, зокрема для контролю дотримання вимог мовного законодавства, особливо у роботі медіа, освітніх закладів та сфері обслуговування.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Переглядати чи скасовувати закон про функціонування української мови як державної, в тому числі, шляхом внесення змін до інших законів чи прийняттям інших законів.
- Сприяти відновленню діяльності будь-яких громадських чи міжнародних ініціатив, спрямованих на збереження наслідків колоніальної політики Росії.
- Нехтувати фактами виключення цілих груп населення, громад чи територій з мовного середовища країни, в тому числі, внаслідок неузгоджених з українським урядом дій іноземних держав.

2.3. Політика у сфері державно-церковних відносин

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Державно-церковні відносини:

- рівновіддаленість та мінімалізація втручання чиновників і депутатів всіх рівнів, політичних лобістів у вирішення церковних питань (нівеляція лобізму при виділенні коштів чи земельних ділянок, передачі/оренді нерухомості тощо);
- мораторій на встановлення державою нових релігійних свят;
- повне перенесення суперечок між державними / комунальними й релігійними інституціями, а також між різними церквами чи релігійними напрямками, у суди;
- уніфікація й регламентування угод про співпрацю між державними/комунальними та релігійними інституціями; відміна практики нагородження кліриків державними нагородами;
- співпраця (співфінансування) та максимальне толерування державними структурами соціальних проектів релігійних інституцій (догляд за хворими; реабілітація алко- і наркозалежних; допомога сиротинцям тощо).

Врегулювання питання фінансової діяльності церков і релігійних організацій:

- запобіжники у відмиванні коштів;
- контроль за отриманням матеріальних засобів нерелігійного призначення;
- відповідальність (позбавлення статусу «релігійний») за поширення політичних наративів у друкованій продукції, проповідях, церковних ЗМІ, за політичну діяльність й лобізм політичних структур.

Налагодження ефективного захисту інтересів віруючих українців за кордонами держави.

Міжцерковні відносини: максимальна самоорганізація на рівні міжцерковних та міжконфесійних рад; реалізація міжконфесійних соціальних чи гуманітарних проектів.

Державна протекція релігієзнавчій освіті й просвіті у навчальних закладах всіх форм власності: викладання курсів релігієзнавства у закладах вищої освіти; факультативи у середній школі.

Мінімізація діяльності і впливу Московського патріархату в Україні, зведення його до екзархату чи закордонної митрополії.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Ліквідація рудименту тоталітаризму – державного органу у справах релігій та переформатування його в апарат омбудсмана з питань свободи совісті (вичерпано ресурс функціональності окремого держоргану, втрачено суспільний запит на його існування та довіру до нього).

Передача функцій розробки/реалізації глобальних питань стратегії державно-церковних відносин профільному відділу у структурі Секретаріату Кабінету Міністрів України.

Передача функцій реєстрації релігійних інституцій в Міністерство юстиції України.

Врегулювання на законодавчому рівні: капеланського служіння (військове, медичне та інші види); забезпечення права медиків на відмову від участі в перериванні вагітності з міркувань совісті; посилення відповідальності кліриків за збереження наданих у користування пам'яток культури та предметів культу.

Проведення постійного моніторингу можливого лобізму державними чиновниками чи комунальними службами інтересів окремих релігійних організацій та здійснення протидії цим спробам.

Унеможливлення уникнення представниками церков чи релігійних організацій покарання за порушення норм чинного законодавства на підставі належності до церкви.

Деполітизація структур Московського патріархату в Україні, заборона на проголошення ставропігій українських лавр / монастирів, надання населенню об'єктивної інформації про цю церкву.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Нехтування питаннями національної безпеки й антидержавної діяльності кліриків та активістів біляцерковних громадських організацій. Використання релігії як гібридної зброї.
- Загроза фізичному чи психічному здоров'ю громадян України від релігійних інституцій.
- Використання державними органами чи політичними структурами релігійних організацій у політичних цілях.
- Використання українських релігійних інституцій закордонними релігійними (політичними, економічними) центрами у досягненні їх геополітичних чи економічних цілей.

2.4. Політика в сфері культури

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Культура розглядається владою, державними органами та громадянами як важливий фактор суспільного розвитку. Культурна сфера отримує стає фінансування (1-2% ВВП) на забезпечення ключових напрямків. Культурний продукт є доступним: мешканці всіх регіонів України мають достатній доступ до розмаїтих форм культурного життя: від суто аматорських до експериментальної мистецької сцени.

Надано більше повноважень Держмистецтв як агенції, що займається втіленням політик, зокрема в частині опрацювання параметрів ефективності діяльності державних культурних закладів та державних підприємств у сфері культури. Створена та випробувана гнучка модель фінансування державних закладів та інституцій культури, зокрема через власну підприємницьку діяльність, приватне й міжнародне благодійництво. Створені сприятливі умови для розвитку креативних індустрій, зокрема запровадження податкових пільг.

Працюють профільні інституції з грантодавчими функціями у сфері культури у підпорядкуванні Міністерству культури (Український культурний фонд, Інститут Книги, Держкіно), національні музеї та театри. Посилено діяльність інституцій, що відповідають за промоцію іміджу України за кордоном (Український Інститут у підпорядкуванні МЗС), відкрито філії Українського Інституту у кількох країнах.

Культурне життя спирається на принцип свободи слова й самовираження, відтак усі інституції та індивідуальні діячі вільно обирають теми і способи виразу для своєї діяльності. Обмеження свободи слова дебатуються у професійних спільнотах і закріплюються через професійні консенсуси за принципом знизу-вгору, а не встановлюються в якості урядових регуляцій.

Українська культура інтегрується до міжнародного культурного життя, її голос помітний, пропозиції амбітні, а діячі спроможні до міжнародного лідерства, відтак займають вагомі позиції в ЮНЕСКО, ICOM, CIMAM, PEN тощо.

Проведено перший етап реформи мистецької освіти, її зміст приведено у відповідність до потреб ринку; мистецька освіта є важливим компонентом у сфері начальної та середньої освіти.

Українська культурна спадщина належним чином зберігається та охороняється і є вагомим базисом для дебатів навколо актуальних питань сьогодення. Проведено реставрацію об'єктів спадщини, що постраждали внаслідок війни, утворено реєстр та систему моніторингу об'єктів спадщини. Перезапущено програму Великої Реставрації, з комплексним підходом, що враховує потреби розвитку локальних громад, потенціал креативних індустрій.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

- Свобода функціонування інституцій культури державного і недержавного секторів. Адміністративну свободу на рівні самих інституцій урівноважено наглядовими радами із широкими повноваженнями з відкритим для публічного простору формуванням.
- Інституції державного сектору мають право самостійно формувати кадрову й зарплатну політики, репертуарну політику, програмну політику, навчальну політику тощо. Відповідно, внесено зміни у Бюджетний кодекс, статuti й регламенти роботи органів державного управління, розширено перелік юридичних форм інституцій, переглянуто підхід до кваліфікаційних вимог та принципу оплати праці на основі тарифних сіток тощо. Дозволено ведення комерційної діяльності, для чого внесено зміни у Податковий та Господарський кодекси України.
- Добросчесне функціонування національних і місцевих інституцій культури як грантодавців. Недержавні інституції посилено через надання доступу до публічного фінансування інституційної, а не лише проектної діяльності. Доступ здійснюється на

конкурсних засадах через Український культурний фонд, місцеві фонди культури й інші аналогічні національні і місцеві грантодавчі інституції. Запроваджено достатнє й стає фінансування інституцій культури різних форм власності з фокусом на середньостроковий цикл фінансування (мінімум 3 роки).

- Усунення виявлених помилок і викривлень в діяльності, здійснення подальшого інституційного зміцнення і, за потреби, перезавантаження Українського культурного фонду, Інституту книги, Українського Інституту, Держкіно на принципах прозорості та політичного неутручання через прийняття відповідного закону. Сформовано політичний механізм відкликання наглядових органів у разі компрометації таких органів (петиції, генеральні асамблеї тощо).
- Державні програми розвитку креативного бізнесу (книговидання, дизайн, архітектура, відеоігри тощо). Продовжується програма бібліотечних закупівель книг, розроблену програму малого і середнього кредитування креативного бізнесу, підтримуються національні форуми, що сприяють розвитку індустрії (Книжковий арсенал, Book Forum, Ukrainian Fashion Week тощо), надається фасилітативна та фінансова підтримка промоції українського креативного бізнесу за кордоном, знижено податковий тиск на роботодавця у цій сфері тощо.
- Соціальні гарантії для самозайнятих акторів у полі культури – митців, літераторів, музикантів тощо. Впроваджено норми про гарантовану оплату праці (гонорар) при залученні до програмної діяльності інституцій усіх форм власності. Врегульовано питання авторського права і виплати роялті. Переглянуто принципи формування пенсійного забезпечення з огляду на особливості самозайнятої невідприємницької діяльності.
- Відбудова / реставрація зруйнованої інфраструктури та спадщини, а також застарілої чи аварійної інфраструктури культури (будівлі, парки, міські середовища тощо). Проаналізовано наявну та пошкоджену інфраструктуру, визначено, які елементи підлягають відновленню та потребують розвитку, а які морально застаріли і втратили актуальність. У співпраці з Мінрегіонів та Мінінфраструктури та місцевими громадами впроваджено постійно діючу програму з відбудови, відновлення та розвитку інфраструктури культури.
- Створення системи показників ефективності діяльності державних культурних закладів та підприємств, відмова від фінансування «спілок діячів культури».
- Розробка і прийняття закону про меценатство.
- Реформа надання культурних послуг у регіонах: запуск пілотних проектів комплексних центрів надання культурних послуг.
- Відновлення реформи мистецької освіти як такої, що відповідає потребам ринку культурних послуг та креативних індустрій.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

Не можна:

- Заперечувати гуманістичні цінності у суспільстві, травмованому війною.
- Посилювати державне регулювання сфери культури, зокрема роботи її інституцій.
- Знижувати об'єми державного фінансування.

- Послаблювати участь громадянського суспільства в управлінні чи діалозі навколо питань, що ними опікується сфера культури.
- Порушувати баланс між потребою мобілізувати культуру на протистояння російській пропаганді й утвердження національної ідентичності, а з іншого боку – невтручанням у мистецьке висловлювання дієвців культури.
- Підтримувати дієвців та організації, які виступили на підтримку агресії.
- Встановлювати цензурні обмеження або вимоги щодо наративів чи репертуару питань, які можна або не можна порушувати (натомість потрібно спиратися на спроможність інтелектуальної спільноти самостійно реагувати на загрозливі для українського суверенітету тенденції).
- Допускати політичне втручання у діяльність грантових організацій, у першу чергу, УКФ та Держкіно.
- Зруйнувати активний діалог з громадянським суспільством і мистецькою спільнотою та механізми грантової підтримки культури.

2.5. Гендерна політика

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Україна приєдналася до основних міжнародних документів стосовно забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків – Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок; Пекінської декларації про становище жінок та Платформи дій 1995 року; Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 та дев'яти додаткових резолюцій РБ ООН з теми «Жінки, мир, безпека»; Цілей сталого розвитку і порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року.

Гендерна рівність гарантована Конституцією України та законодавством, яке є основою розбудови сталого інституційного забезпечення гендерної рівності; паритетного залучення жінок і чоловіків до різних сфер суспільного життя – сім'ї, політики, безпеки й оборони тощо; урахування потреб різних категорій населення (жінок і чоловіків різного віку, сімейного стану, регіону походження, стану здоров'я, сексуальної орієнтації й гендерної ідентичності, релігійних переконань тощо); протидії гендерним стереотипам і гендерному насильству; поширення просвітницької діяльності та культури гендерної рівності.

Міжнародна спільнота постійно моніторить стан справ із забезпечення рівних прав і можливостей. У Звіті з глобального гендерного розриву (Global Gender Gap Report), підготовленому World Economic Forum, вимірюється величина гендерного розриву (gender gap) у чотирьох важливих сферах нерівності між чоловіками і жінками: економічна участь, рівень освіти, політичне представництво та сфера здоров'я. Для визначення виміру прогресу України у 2030 році базовим кількісним показником стану впровадження гендерної політики є показники 2021 року: Україна посіла 74 місце зі 156 досліджуваних країн. В Україні найгірша ситуація з політичним компонентом (особливо участю жінок у процесі ухвалення рішень) – 97 місце.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Утвердити цінності гендерної рівності у суспільстві загалом і різних інституціях через втілення гендерного підходу в усі сфери суспільного життя. Гендерна політики враховує конкретні потреби людей з інвалідністю, молоді, людей літнього віку, ЛГБТ спільноти, етнічних меншин тобто, різноманітних категорій населення, які можуть бути вразливими або незахищеними за різними ознаками.

Пріоритетні напрямки роботи:

Законодавство. Удосконалення нормативно-правової бази з питань забезпечення гендерної рівності та протидії гендерному насильству, зокрема, приведення його у відповідність положенням ратифікованої Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської Конвенції).

Безпека і оборона. Сфера безпеки і оборони має враховувати потенціал жінок як у забезпеченні обороноздатності країни, так і в процесах післявоєнного відновлення. Створення можливостей (на рівні освіти та ринку праці) для більшого залучення жінок, протидія гендерній дискримінації й сексуальним домаганням у ЗСУ.

Політична участь. Зменшення гендерного розриву в політичній участі жінок і чоловіків. Запровадження ефективного механізму гендерних квот у політичних партіях. Протидія сексизму в політиці.

Просвіта через інституції освіти і ЗМІ задля зміни стереотипів щодо розподілу ролей чоловіків і жінок у суспільстві та сім'ї, зокрема поширення правової обізнаності громадян і громадянок з питань гендерної дискримінації для вміння діагностувати прояви гендерної дискримінації у сімейному житті (у т.ч. випадки насильства), на роботі та і суспільстві.

Підтримка і залучення громадських організацій: ГО, аналітичних центрів, експертного середовища, що займаються проблемами гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок.

Політика гендерно-чутливої мови, зокрема фемінітивів, відповідно до сучасного українського правопису.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- відкат до неотрадиціоналізму і підтримка «моральних панік» про демографічну кризу, «вимирання нації» тощо,
- залучення до формування гендерної політики організацій та ініціатив, які є частиною так званого антигендерного руху, що використовують риторику боротьби за «традиційні цінності», проти «гомогейдиктатури» та інші ідеї, що близькі «руському міру»,
- підтримка ініціатив, які мають на меті обмежити права жінок, як-от заборона / криміналізація абортів тощо.

3. Демографічна та міграційна політика

Якою ми бачимо Україну у 2030?

2030 року населення України не тільки залишається одним з найстаріших в Європі, а й продовжує скорочуватися через вичерпання потенціалу демографічного зростання. За «м'якого» варіанту, чисельність постійного населення становить близько 35 млн. осіб, за «жорсткого» – 30 млн. осіб.

Пересічна українська жінка за все своє життя народжує 1,5-1,6 дитини (2020 рік – 1,2), що вочевидь недостатньо навіть для простого відтворення. Омолодження вікової структури і відповідно формування передумов для зростання чисельності населення забезпечується при сумарному коефіцієнті народжуваності на рівні 2,3. Однак з огляду, з одного боку, на європейські процеси, зокрема на те, що в жодній європейській країні сумарний коефіцієнт народжуваності не сягає й 2,0, з іншого боку – на високий рівень освіченості й зайнятості українських жінок, нема вагомих підстав для очікування високих показників народжуваності. Це, безумовно, не означає нехтування пронаталістською політикою, бо відповідні заходи впроваджуються в практику управління, переважно з метою запобігання бідності родин із дітьми.

Досягнуто підвищення середньої тривалості життя внаслідок зниження смертності населення, передусім дочасної від усунених причин, і, власне, це є метою і суспільства, і влади. Вищими є резерви зниження дочасної смертності чоловіків, за рахунок їх реалізації досягнуто підвищення тривалості життя із сучасних 66,4 до 72,6 року (показник Польщі 2022). Аналогічно відбулося зростання середньої очікуваної тривалості життя при народженні жінок із 76,2 до 80,8 року. Проте, зниження смертності спричиняє поглиблення процесу демографічного старіння і зростання у загальній чисельності населення частки осіб старшого віку, що, своєю чергою, посилює депопуляцію. До того ж, зростання середньої тривалості життя – процес дуже інерційний, і навряд чи вагомих результатів можна було досягти у короткотривалій перспективі.

Природне скорочення чисельності населення країни компенсується – як це відбувається у розвинених країнах – міграційним припливом, частково чи повністю. Міграційні процеси найбільшою мірою піддаються регулюванню, і вони ж найсильніше віддзеркалюються у віковій структурі й чисельності. Максимальне повернення з-за кордону 3,2 млн. українських «втікачів від війни» стало критично важливою складовою стратегії повоєнної розбудови України. Незворотні міграційні втрати становили 600-700 тис. осіб.

Зростання чисельності населення, пов'язане виключно з масштабною імміграцією, неминуче створило певні проблеми соціального характеру, у тому числі розмивання етнічного і культурного складу суспільства, що особливо небезпечно для молодшої політичної нації. Саме тому держава виробила чіткі пріоритети імміграційної політики, оскільки український ринок праці потребує залучення іноземної робочої сили.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Головними умовами досягнення зазначених індикаторів є:

- підвищення рівня життя, зокрема доходів, до 65-70% рівня Польщі;
- формування й поширення в суспільстві стандартів здорового способу життя;

- зниження рівня абсолютної бідності до 22-23%;
- подолання соціально неприйнятної нерівності в суспільстві.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- нерегульовані міграційні процеси, зокрема необмежене залучення іммігрантів з країн-агресорів;
- нехтування стандартами здорового способу життя, включно із належною охороною праці, безпекою на дорогах, обмеженнями шкідливих звичок;
- відсутність розбудови розвиненої інфраструктури дошкільного й позашкільного виховання, яка забезпечить доступність відповідних послуг для всіх родин незалежно від місця проживання;
- консервування зависокої (за європейськими стандартами) нерівності й абсолютної бідності в суспільстві, зокрема серед родин із дітьми.

4. Громадянське суспільство, самоорганізація громадян, взаємодія з владою

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Організації громадянського суспільства (далі – ОГС) спільно з бізнес-асоціаціями, профспілками й асоціаціями органів місцевого самоврядування є головними партнерами органів влади у виробленні державної й муніципальної політики.

ОГС постачають, на замовлення уряду й органів місцевого самоврядування, не менше третини соціальних послуг, яких потребують громадяни.

Громадянське суспільство України відкрите до світу й активно інтегроване в світові гуманітарні й громадянські мережі та ініціативи. Українські громадські й благодійні організації активно імпортують в Україну соціальні технології, фінансові ресурси, гуманітарну допомогу, кадри для соціального й гуманітарного прогресу. Українські ОГС активно експортують українські практики розвитку демократії, громадянського суспільства, антикорупційної боротьби, подолання гуманітарних криз.

Більшість соціальних груп та колективних об'єднань за інтересами сформували свої організації, мережі, представництва й активно просувають інтереси своїх груп в державну й муніципальну політику.

Різні сектори громадянського суспільства (правозахисні, волонтерські, моніторингові, аналітичні центри, осіб з інвалідністю, культурно-мистецькі тощо) координують зусилля для утримання загальної рамки демократії, прав людини і верховенства права.

ОГС є основним партнером бізнесу по вирішенню соціальних і гуманітарних потреб громадян. Працюють спільні ініціативи в сфері освіти, охорони здоров'я, екології тощо.

ОГС спільно зі школами й університетами стали основними носіями громадянської освіти. Школярі й студенти долучаються до практик волонтерства, активізму, благодійництва.

Громадянське суспільство й медіа продовжують бути головним суспільним контролером влади.

Громадянське суспільство – драйвер у формуванні й реалізації правозахисного порядку денного. ОГС спільно з адвокатською спільнотою є основними надавачами правозахисних послуг для громадян.

ОГС і правозахисна спільнота здійснюють функцію цивільного контролю за спецслужбами й армією.

ОГС є основними промоутерами запровадження культури й різноманітних практик самоорганізації громадян та практик громадської участі.

Більшість ресурсів для свого розвитку організоване громадянське суспільство залучає з місцевих джерел. Громадяни України стали головними донорами ОГС через відрахування частини свого податку на дохід на користь конкретних громадських або благодійних організацій.

В регіонах сформована мережа аналітичних центрів, що складається з дослідників та представників освіти, які здійснюють аналіз політики й надають рекомендації щодо вирішення актуальних проблем місцевого розвитку.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Запровадити можливість кожному громадянину України 2% свого від свого податку на дохід спрямовувати на підтримку громадських або благодійних організацій (відсотковий механізм).

Спростити законодавче регулювання економічної активності ОГС за кордоном, спростити процедури роботи іноземних ОГС та волонтерів в Україні.

Ухвалити закон «Про публічні консультації» й запровадити чіткі процедури залучення зацікавлених сторін до вироблення владних рішень, в тому числі відкриті електронні консультації. Запустити роботу урядового порталу Взаємодія, який містить набір ключових електронних інструментів взаємодії з громадянами (звернення громадян, запити на інформацію, публічні консультації, електронні конкурси проектів для ОГС, електронні петиції тощо).

Рекомендувати органам місцевого самоврядування ухвалити статuti громад та активно запроваджувати інструменти громадської участі мешканців громад.

Запровадити можливість електронної реєстрації громадських і благодійних організацій через портал «Дія».

Ухвалити новий закон «Про гуманітарну допомогу», який запровадить європейську модель автоматичного визнання гуманітарною допомогою визначеного переліку товарів.

Сприяти розвитку соціального підприємництва, особливо на базі ОГС, через інструменти пільгового кредитування, пільгової оренди приміщень для ОГС, освітніх програм для соціальних підприємців тощо.

Оприлюднювати щорічний звіт правозахисних організацій за результатами моніторингу дотримання прав людини в Україні, який заслуховується на щорічних парламентських слуханнях.

Запровадити на рівні Податкового кодексу зменшення оподаткування людей-отримувачів допомоги, створення податкових стимулів для бізнесу більше жертвувати на благодійництво.

Запровадити державну субвенцію органам місцевого самоврядування для на закупівлі обов'язкових соціальних послуг, в тому числі у ОГС.

Розподіляти державну фінансову підтримку й фінансування з місцевих бюджетів для ОГС виключно через електронний конкурс проектів.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Влада не має застосовувати інструменти адміністративного й кримінального переслідування активістів, громадських діячів, правозахисників, журналістів з політичних мотивів.
- Влада не повинна ігнорувати й затягувати розслідування кримінальних нападів на активістів і громадських діячів.
- Влада має утримуватися від використання технологій штучного інтелекту для запровадження системи тотального слідкування за громадянами.
- Влада має утримуватися від необґрунтованої відмови від публічних консультацій і залучення суспільства до вироблення державних рішень.
- Влада має утримуватися від необґрунтованого обмеження громадянських свобод (право на зібрання, право на приватність, право на інформацію, право на об'єднання, тощо) в умовах воєнного часу.

5. Медіа та інформаційна політика

Якою ви бачите Україну у 2030?

В Україні працюють вільні, незалежні медіа всіх типів: телебачення, радіостанції, інтернет, преса. Український медіа ландшафт є різноманітним: існують національні, регіональні та локальні медіа. Ці медіа задовольняють інформаційні потреби мешканців країни різного віку, рівня доходів, освіти тощо.

Рівень довіри українців до медіа загалом є не нижчим за середній рівень довіри до важливих державних та суспільних інституцій (армії, церкви, волонтерів тощо).

Українці свідомо та відповідально ставляться до споживання інформації: рівень медіаграмотності населення є не нижчим за 65%.

Суспільний мовник є вагомим учасником медіаринку. Показники споживання його контенту (теледивлення, радіослухання, інтернет-перегляди) включають його до топ-10 найпопулярніших медіа в Україні.

Український медіапростір надійно захищений від надмірного впливу Росії – як дезінформаційної, так і культурної «м'якої сили» (soft power).

Україна є повноцінним учасником міжнародного медіаринку: діє система іномовлення п'ятьма найрозповсюдженішими мовами світу, українські приватні медіа мають мережі корпунктів за кордоном, українські виробники аудіовізуального продукту активно займаються спільним виробництвом з колегами з країн ЄС, США, Канади.

Українське медійне законодавство гармонізовано з медійним законодавством ЄС.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

- Підвищити гарантії фінансування Суспільного мовника в повному обсязі.
- Забезпечити прихід в українську медіасферу західних інвесторів з бездоганною репутацією.
- Забезпечити ефективну роботу антимонопольного законодавства в медіасфері.
- Унеможливити вплив російського фінансування як на медіа, так і на окремих журналістів, блогерів.
- Розвивати програми підвищення медіаграмотності населення всіх вікових груп та рівня освіти з особливою увагою до найбільш вразливих груп населення (тих, хто живуть у невеличких містечках, мають невисокий дохід тощо).
- Розвивати професійну освіту журналістів та ширшого кола задіяних у медіасфері працівників. Інтегрувати цю освіту в західну, з доступними програмами обміну та можливістю для українських медійників розвивати свою кар'єру в найбільш успішних та інноваційних медіа світу.
- Розробити та дотримуватися системної розбудови сталої системи іномовлення.
- Адаптувати українське медійне законодавство до відповідних європейських регуляторних документів, як-от Директиви про аудіовізуальні медіапослуги (Audiovisual Media Services Directive), Акту про цифрові послуги (Digital Services Act) тощо.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- При розробці медійного законодавства неприпустимо створювати умови для обмеження свободи слова під приводом забезпечення інтересів національної безпеки.
- Держава не повинна займатися пропагандою всередині своєї країни та/або концентровано спрямовувати її на своїх громадян.

6. Освіта

6.1. Політика у сфері середньої освіти

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Українське суспільство вважає високоякісну освіту одним із ключових елементів успішного розвитку суспільства загалом та кожної особистості окремо.

Українські школярі володіють сучасними (відповідними викликам часу) знаннями, навичками та компетентностями, є відповідальними громадянами та членами суспільства, творчими особистостями, відкритими світу та конкурентними у глобальному вимірі. Українські школярі мають ґрунтовний ціннісний фундамент, що дозволяє зберігати та розвивати українську державність. Завданням школи є допомогти учням та ученицям відповідним чином реалізувати себе, а не скласти іспит чи вступити до університету.

Учні та учениці є повноправними суб'єктами освітнього процесу. Педагоги та педагогічна професія мають повагу у суспільстві. Розвиток довірливих відносин та партнерства між усіма учасниками освітнього процесу.

Політика у шкільній освіті базується на таких принципах:

Зміни у сфері є системними, послідовними та структурованими. Забезпечується тяглість реформ з огляду на консервативність та інерційність сфери.

Шкільна освіта фінансується на рівні, що є достатнім для досягнення рівня якості освіти вище середнього серед країн ОЕСР.

При координаційній ролі Уряду щодо загальних стандартів освіти, продовжується політика децентралізації повноважень. Управління сферою шкільної освіти здійснюється спроможними громадами, що мають здатність, ресурси та чіткі повноваження для забезпечення якісного освітнього процесу.

Ранній розвиток та дошкільна освіта – запорука успішного подальшого навчання. Держава систематично інвестує у дошкільний розвиток дітей.

Доступ до якісної освіти не різниться драматично між регіонами та соціально-економічними рівнями.

Широка автономія закладів освіти в питаннях організації освітнього процесу, що базується на спроможності та відповідальності закладів за результати освітніх досягнень. Освітні інновації творяться у школах, а не в МОН.

Зміст освіти та очікувані результати навчання систематично переглядаються, аби відповідати вимогам часу. Громадянські компетентності, зокрема, є наскрізною лінією освіти.

Керівники шкіл та педагоги є високоякісними фахівцями, які пройшли відповідне вимогливе навчання, систематично працюють над своїми навичками та кваліфікаціями.

Шкільна освіта дає можливість усвідомлено зробити вибір щодо подальшого навчання та кар'єри.

Освітній процес та освітнє середовище у школі є максимально інклюзивним та дозволяє успішно навчатись та розвиватись учням та ученицям з різними освітніми потребами.

Україна бере участь у всіх ключових міжнародних дослідженнях якості різних елементів шкільної освіти (PISA, TIMSS, PIRLS тощо).

В освітньому процесі повністю виключені:

- усі форми недоброчесності,
- булінг, дискримінація, гендерна нерівність,
- використання російської мови,
- проявів неповаги до української національної та історичної пам'яті.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Стимулювання різних форм здобуття дошкільної освіти, підвищення стандартів якості дошкільної освіти; зміна підходу до фінансування дошкільля за залишковим принципом на рівні громад. Прийняття нового Закону України «Про дошкільну освіту».

Продовження систематичного втілення політики у сфері загальної середньої освіти «Нова Українська Школа» (з відповідним адекватним аналізом та переглядом політик у часі):

- оновлення стандартів освіти на кожному з рівнів школи, подальша демонополізація системи підвищення кваліфікації педагогів; докорінна зміна системи атестації педагогів;
- розвиток мережі академічних ліцеїв, де учні мають можливість формувати індивідуальну освітню траєкторію, обирати профілі навчання.

Розвиток мережі наукових ліцеїв, зокрема природничих, фізико-математичних, у тому числі задля формування інтелектуальної спроможності держави розвивати свій ВПК.

Повоєнна відбудова закладів виключно на основі перспективних мап по кожному регіону, що беруть до уваги демографічну ситуацію. Принцип build back better («відбудувати краще, ніж було»).

Відхід від медичного розуміння інклюзивності освіти. Збільшення фінансування на навчання та супровід у загальноосвітніх школах дітей з особливими освітніми потребами; підготовка достатньої кількості вчителів.

Розвиток системи освітніх вимірювань та оцінювання – інвестування у модернізацію ЗНО та поширення ЗНО на базову школу; створення моніторингових інструментів якості освіти на рівні початкової, базової та старшої школи. Максимальна цифровізація кожного з цих процесів.

Децентралізація процесу замовлення та друку підручників, усунення щорічних корупційних ризиків на рівні МОН. Водночас затвердження жорстких рамок якості щодо підручників, у т.ч. з урахування антидискримінаційної експертизи.

Створення комплексних систем для збору та аналізу точних даних із системи освіти для прийняття відповідних рішень. Проведення перепису населення.

Посилення інституційної спроможності МОН та підзвітних йому інституцій:

- подальший розвиток УЦОЯО як інституції, що має репутацію; збільшення фінансування для розробки подальших інструментів моніторингу якості освіти,
- ліквідація Інституту модернізації змісту освіти як інституції, що повністю дискредитувала себе; розвиток та підсилення Інституту розвитку освіти,
- розвиток Державної служби якості освіти через впровадження нею зовнішніх та внутрішніх інструментів забезпечення якості освіти на місцях: не інспекції та перевірки, а допомога школам у виявленні та виправленні проблем, а також їхньому розвитку.

Стимулювання освітніх інновацій, мотивація педагогів та учнів через створення «УКФ в освіті».

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Страх змін через непопулярність багатьох рішень.
- Дискредитація реформи через відсутність подальших змін в рамках НУШ (адже щороку в реформу мають «заходити» нові класи, а ті, що вже навчаються в НУШ, йти далі).
- Післявоєнне урізання фінансування шкільної освіти.
- Посилення державного регулювання через нові форми перевірок, нагляду і контролю.
- Толерування радянського преклоніння перед чиновниками та начальниками в системі освіти незалежно від їхнього рівня фаховості.
- Спроби переглянути мовну політику в освітньому процесі у бік зменшення викладання української мови та українською мовою.

6.2. Політика в сфері вищої освіти

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Заклади вищої освіти є середовищем інтелектуального розвитку особистості, вивчення та пояснення навколишнього світу, а також драйверами інновацій та основою економічного зростання України та Східної Європи загалом.

Заклади вищої освіти мають чітко визначені місії, які поділяють як спільноти всередині самих закладів, так і їхні зовнішні партнери та громади. Ці місії реально визначають діяльність закладів, а успішність їхнього досягнення впливає на рівень ресурсного забезпечення кожного закладу.

В академічній спільноті домінує бажання досягти якісного результату, а не формального дотримання критеріїв; визначальними є принципи академічної свободи, університетської автономії, доброчесності та інклюзивності.

Заклади вищої освіти є вагомими майданчиками професійної дискусії довкола важливих суспільних питань, напрацювання рішень та підтримки демократичних процесів в Україні.

Заклади вищої освіти користуються високим рівнем довіри, що підтверджують результати соціологічних опитувань широкого загалу, рівень фінансування зі сторони бізнесу та міжнародних партнерів, який складає щонайменше 15% від всього фінансування вищої освіти в країні, а також кількість іноземних студентів, які становлять принаймні 10% від загалу студентів, в тому числі 5% громадяни країн ЄС.

Українські заклади вищої освіти інтегровані в європейський освітній та дослідницький простори. Кожен десятий заклад займає місця у топ-200 визнаних світових рейтингів. Більшість освітніх програм магістерського рівня та доктора філософії є англomовними, значна частина з них створені у партнерстві із закладами вищої освіти країн ЄС, США та Канади.

Випускники закладів вищої освіти протягом перших років після випуску отримують в середньому щонайменше у півтора рази більше дохід, ніж особи їхнього віку без вищої освіти.

Військові заклади вищої освіти України мають особливу престижність та випускають висококваліфікований елітний офіцерський склад для Збройних Сил України та армій країн-союзників.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Запровадити обов'язкове зовнішнє тестування навчальних компетентностей (готовності та вміння здобувати вищу освіту відповідного рівня) при вступі на програму вищої освіти.

Запустити раннє професійне орієнтування перед старшою школою, зокрема виявлення схильностей, прояснення зв'язку окремих дисциплін з реальним їх застосуванням в професійному житті, нівелювання стереотипів, в тому числі гендерних, популяризація STEM.

Скасувати пільги при вступі, замінивши їх безоплатним корекційним навчанням з подальшою участю в загальному конкурсі.

Підвищити публічність та доступність даних про стан вищої освіти загалом та кожного закладу вищої освіти зокрема, а також забезпечити поінформованість вступників і їхніх батьків про перспективи після випуску.

Збільшити доступність пільгових кредитів на здобуття вищої освіти, запровадити угоди про розподіл доходів (income share agreement), збільшити обсяг соціальних стипендій та їхню адресність згідно з рівнем доходу. Запровадити гранти на здобуття безоплатної освіти та відмежувати їх від системи державного (регіонального замовлення).

Збільшити гнучкість освітніх траєкторій у вищій освіті, полегшити вибір спеціальності після вступу вже під час навчання, зняти обмеження щодо кількості років навчання, фінансово стимулювати кредитну та ступеневу академічну мобільність як в Україні, так і з західними закладами вищої освіти, популяризувати програми короткого циклу, популяризувати механізми визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної, інформальної освіти, професійної досвіду.

Надати широку фінансову та адміністративну автономію державним та комунальним закладам вищої освіти, включно з можливістю самостійно розпоряджатись власними коштами, майном та формувати свою власну систему оплати праці, включно з надбавками та доплатами.

Відкрити рівний доступ до різних джерел фінансування незалежно від виду та форми власності закладів вищої освіти, за винятком військової вищої освіти.

Зменшити вплив кількості студентів на обсяг фінансування закладів вищої освіти, натомість збільшити вплив результатів освітньої та наукової діяльності, виконання місії закладу, міжнародної активності (зокрема мобільності та залучення західних викладачів і дослідників) та цифровізації освітнього процесу.

Збільшити аналітичні та комунікаційні потужності МОН та інших органів у сфері вищої освіти та водночас зменшити обсяг їхніх контрольних та дозвільних функцій. Активізувати публічну комунікацію та пояснення змін в системі, розробку та поширення рекомендацій та запровадити навчання управлінців різних рівнів. Сильні контролюючі функції залишити лише у певних сферах, зокрема в питаннях так званих «регульованих спеціальностей», де основний акцент зробити на зовнішній випускній атестації.

Залучити довге пільгове (бажано безповоротне) міжнародне фінансування під інфраструктурні проекти та фінансове заохочення об'єднання закладів вищої освіти.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Зволікання з прийняттям непопулярних рішень.
- Поєднання непок'єднуваних інструментів (наприклад, декларативна автономізація та одночасне посилення регуляторних вимог).
- Призначення лояльних ставлеників на керівників закладів вищої освіти та в апарати органів влади.
- Будь-які прояви толерування академічної недоброочесності.
- Зниження вимог до вступників, студентів та випускників.
- Надмірне заниження цін на навчання у порівнянні з витратами на якісну освіту.

6.3. Державна та регіональна політики у сфері середньої і вищої освіти

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Органи регіонального самоврядування засновують та утримують навчальні заклади для підготовки на базі середньої освіти фахівців, необхідних у суспільному житті, – коледжі та технікуми.

Органи місцевого самоврядування громад засновують та утримують початкові та середні школи, ліцеї та училища (три останні роки навчання), а також гімназії, в яких вчать від першого до 12 класу. Середня освіта загалом має меншу кількість стабільних предметів (приблизно 15), проте завдяки активній діяльності Академії педагогічних наук та педагогічних інститутів дуже динамічно змінюється методика навчання цих предметів, адаптуючись до суспільних змін, які ми переживаємо. Вчителі активно оновлюють методику, оскільки з цим пов'язане регулярне підвищення їхньої заробітної плати.

Середня освіта завершується державною підсумковою атестацією у формі ЗНО з чотирьох обов'язкових для всіх предметів (українська мова, англійська мова, історія з географією, математика з механікою) та з однієї вибіркової дисципліни (фізика, хімія, біологія, економіка, правознавство, інша іноземна мова). На основі комбінації цих балів ВНЗ проводять вступні кампанії, а абітурієнти з найвищими балами отримують ваучери на державне фінансування навчання у ВНЗ.

Університетів стало менше – 12 національних і 8 технічних (політехнік). Зате вони стали більші, автономні та самоврядні. Їх утримання та розвиток фінансовані для кожного окремим рядком в Державному бюджеті, крім цього, вони отримують кошти на навчання студентів та наукові дослідження, а також благодійні внески та гранти. У них діють бакалаврські, магістерські та докторські програми, їхні вчені ради присвоюють вчене звання доктора філософії. В університетах немає заочної форми навчання, здобуття другої вищої освіти за скороченою процедурою та інших сурогатних форм навчання.

Підготовкою кадрів з вищою освітою, крім університетів, займаються приблизно 100 державних інститутів, які спрямовуються і координуються відповідними міністерствами відповідно до закону, оскільки міністри відповідають не тільки за формування політики у своїх сферах, а й за кадрове забезпечення, спроможне її реалізувати. Відповідно функціонують педагогічні, медичні, юридичні, фінансові, військові, екологічні, аграрні, різні технічні, спортивні інститути, інститути внутрішніх справ, публічного врядування, культури. Вони мають бакалаврські та магістерські програми. Інститути не присвоюють вчених ступенів, але займаються перепідготовкою та підвищенням кваліфікації працівників своїх сфер чи спеціальностей.

Загалом уся система вищої освіти і кожен ВНЗ зокрема забезпечують досягнення таких цілей: становлення дорослої особистості та відповідального громадянина; підготовку спеціалістів з глибокими знаннями і навиками у своєму фаху; бажання і вміння дослідницької та наукової діяльності; а також виховання майбутньої еліти нації.

Загалом різні форми навчальних закладів середньої освіти забезпечують:

- виховання доброчесності, патріотизму, громадянської відповідальності;
- навчання вчитися, виховання логічного мислення та любові до знань;
- отримання міцних і глибоких знань з предметів, які необхідні всім і кожному (наприклад, українська та англійська мови, історія);

- ознайомлення з основами різних галузей знань, насамперед у плані професійної орієнтації;
- естетичне виховання, навчання розуміння краси та любові до різних проявів культури, народних традицій, виявлення та сприяння розвитку талантів;
- отримання знань щодо здорового способу життя та виховання любові до фізичної культури і спорту.

Громади також відповідальні за забезпеченість громадян дошкільними дитячими закладами.

Вчителі, викладачі та науковці в державних і комунальних закладах освіти і науки отримують зарплати достойні їхньої суспільної ролі (у цінах станом на початок 2022 року це в середньому приблизно від 30 до 75 тис. грн., звичайно, особливі індивідуальні досягнення мають давати можливість заробляти значно більше від середніх показників).

Крім державних ВНЗ, регіональних і комунальних освітніх установ функціонує чимала кількість приватних, створених приватними особами чи корпораціями відповідно до вимог ліцензійного законодавства. Всі вони мають ті самі права та обов'язки за винятком бюджетного фінансування на утримання та розвиток.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Передусім необхідно оновити законодавство про освіту відповідно до викладених тут цілей.

Уряд має визначити 12 національних університетів та 8 технічних університетів (політехнік), зміцнити їхню базу за рахунок приєднання до них інших державних ВНЗ, які знаходяться в тому ж місті.

Міністерства повинні визначитися з своїми потребами мати інститути для підготовки кадрів для своєї сфери, щодо державних ВНЗ на основі яких їх найкраще утворити, а Кабінет Міністрів мав би прийняти рішення про таку реорганізацію.

Міністерство освіти і науки має оновити концепцію «Нова українська школа» та активно впроваджувати її. Запровадити практику підвищення зарплат вчителям після захисту ними навчальних планів та інших документів відповідно до оновленої методики.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Уніфікувати сотні ВНЗ під один статус, проголошувати їм усім автономію, а насправді обмежувати її та керувати ними.
- Створювати філії університетів в інших регіонах, де є свої університети.
- Часто змінювати перелік шкільних предметів навчання.
- Запроваджувати в школах екзамени з предметів, завданням яких є виховання любові до культури, і дозволяти комусь не здавати підсумкові екзамени з історії чи математики.
- Тримати низькі / наднизькі зарплати освітніх і наукових працівників, змушуючи до еміграції в інші сфери діяльності кращих із них.

7. Політика у сфері охорони здоров'я

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Післявоєнний період до 2030 р. став часом не відбудови, а побудови системи охорони здоров'я (СОЗ) європейського зразка. Опорою СОЗ є автономна та професійна Національна служба здоров'я України (НСЗУ).

Лікарі та медсестри мають економічну та кар'єрну свободу. Уряд сприймає їх не як утриманців, а як професіоналів, які вільно обмінюють власну кваліфікацію та працю на гідну оплату. Лікарі мають суб'єктність, що означає рівний доступ до участі в різних формах економічних відносин між учасниками СОЗ: між лікарем і закладом, між лікарем і пацієнтом, між лікарем і страховою компанією. Лікарі, починаючи з первинної ланки меддопомоги, мають право вибору – працювати за трудовим договором, за цивільно-правовим договором або як самозайняті особи, або ж поєднувати ці форми. При цьому права, обов'язки й деліктоздатність лікарів є зрівняні до одного статусу, з однаковими клінічними повноваженнями і відповідальністю, незалежно від посади. Рівність у правах забезпечує можливість для професійної реалізації та конкуренцію, а відтак збільшує якість медицини.

Мережа опорних лікарень радикально осучаснена. Лікарні – компактні, краще оснащені й готові надати допомогу цілодобово за конкурентними в Європі стандартами. Лікарень в Україні стало менше, але сучасних лікарень – більше.

Медицина є максимально рівнодоступною для населення незалежно від соціальних можливостей конкретного індивіда без катастрофічних витрат для статків. НСЗУ гарантує оплату основних медичних послуг та ліків належної якості у сучасній мережі центрів первинної допомоги, лікарень, аптек. На первинній ланці СОЗ фінансування відбувається за змішаною формою, переважно на капітаційній основі. На рівні госпітальної медицини фінансування відбувається за надану медичну допомогу. Громадяни, які бажають отримати додаткові послуги та ліки або мати більший комфорт у їх отриманні, можуть придбати поліси добровільного медичного страхування додатково до покриття, яке забезпечує НСЗУ. Пацієнти на свій розсуд мають можливості й право на офіційні економічні відносини з лікарями, приватними медичними закладами й страховими компаніями. Кожен, хто потребує основних життєво необхідних ліків, може отримати їх безоплатно або з невеликою доплатою в аптеках або під час перебування в лікарні.

Кожен українець має змогу вирішити 9 із 10 питань щодо свого здоров'я у свого сімейного лікаря поруч із домом. У найближчому центрі первинної допомоги можна також отримати додаткові діагностичні послуги та консультації окремих спеціалістів, направлення до вузького спеціаліста або рецепт на ліки.

Медична освіта наблизилася до міжнародного рівня. Навчання в Україні стало привабливим для студентів з інших країн, і це допомагає Україні поповнювати відтік медичних кадрів.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

- Збільшити автономію НСЗУ, Центру громадського здоров'я, Державного експертного центру та інших технічних агенцій. Вивести з МОЗ функції прямого операційного керування сферою та зосередити його на розробці політики у галузі.

- Надати право лікарям на медичну практику за спеціалізацією відповідно до отриманого сертифікату, що означає вибір цивільно-правових договорів із закладами охорони здоров'я, державними та недержавними організаціями, пацієнтами.
- Надати лікарям право самоврядування (суб'єктності) – право, яке створює систему самоврядування для лікарів та медсестер, передає їй відповідні функції та повноваження, які зараз виконує МОЗ, зокрема ліцензування, розробку стандартів лікування тощо; запроваджує індивідуальні ліцензії для лікарів та медсестер; передбачає зміни у трудовому та галузевому законодавстві, щоб створити більше можливостей для лікарського підприємництва та роботи у якості вільної професії.
- Створити єдиний реєстр медичних професіоналів та прозору систему безперервної освіти медичних фахівців.
- Усунути всі структурні та законодавчі обмеження для розвитку ринку добровільного страхування.
- Поступово збільшити бюджет програми медичних гарантій (забезпеченого державою пакету медичних послуг та ліків) до 5% від ВВП.
- В першу чергу забезпечити повне фінансування основних життєво необхідних ліків в аптеках та під час лікування у стаціонарі.
- Спрямувати зовнішні та внутрішні інвестиції у приблизно 150 опорних медичних закладів загального профілю та близько 20 міжрегіональних та національних лікарень. Ці заклади повинні залишатися сучасними протягом наступних 20-30 років.
- Активно залучати до інвестицій та надання послуг, гарантованих НСЗУ, приватний сектор. Усунути законодавчу нерівність між державними та приватними закладами.
- Створити наглядові ради лікарень, через які публічний власник зможе здійснювати управління без надмірного мікроменеджменту.
- Інтегрувати національні та відомчі лікарні, заклади Національної академії медичних наук до мережі надання гарантованих послуг під егідою Національної служби здоров'я.
- Перейти на ведення 100% медичної інформації в електронній формі.
- Запровадити індивідуальні ліцензії для лікарів та медсестер. Внести зміни у трудове та галузеве законодавство, щоб створити більше можливостей для лікарського підприємництва та роботи в якості вільної професії.
- Перевести медичні університети з-під керівництва МОЗ до загальної системи вищої освіти.
- Запровадити міжнародні іспити для медиків та, як результат, радикальний перегляд програм навчання. Зробити англійську мову другою робочою в медичних університетах.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Відбудовувати стару мережу лікарень під гаслами повоєнного відновлення.
- Обмежувати автономію Національної служби здоров'я (а також інших технічних агенцій), збільшувати її залежність від політичного керівництва.
- Обмежувати автономію лікарень, посилювати контроль за їх фінансами (повернення до казначейських рахунків) та операційною діяльністю.
- Запроваджувати централізацію та ручне управління в системі надання медичних послуг. Обмежувати принцип «гроші ходять за пацієнтом / послугою».

- Не можна забирати право громадянина на використання на свій розсуд ресурсу, який гарантує йому держава. Громадянин має право вибрати провайдера медичної допомоги.
- Не має бути лобіювання привілейованого фінансування наданих медичних послуг за програмою медичних гарантій на користь будь-якого бенефіціара, державного чи приватного.

8. Політика у сфері спорту і молоді

8.1. Політика у сфері спорту

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Українці є спортивною та здоровою нацією, в країні панує «мода» на здоровий спосіб життя. Масовим спортом та фізкультурою займаються 35% наших співвітчизників (зараз – 19%).

В Україні 2030 розвинута спортивна інфраструктура: у кожному обласному центрі збудований 50 метровий басейн, стадіон та мультиспортивний палац. Є можливості для заняття спортом у районних центрах, селах, біля дому – для молоді, людей похилого віку та активних людей: збудовані багато функціональні спортмайданчики, міні-стадіони, спортивні зали, комплекси для фізичних вправ.

Збережена та модернізована мережа ДЮСШ, вони є в кожному населеному пункті, де проживає більше 20 тисяч осіб. Розбудована мережа приватних клубів, де можна займатися спортом, у тому числі за рахунок держави (місцевого самоврядування).

Запроваджена європейська модель взаємовідносин держави та спорту, за якої підвищена автономія національних спортивних федерацій, а Міністерство спорту виконує роль координатора та формує політику у спортивній сфері, скасований «ручний» розподіл бюджету.

Вдосконалена система спорту вищих досягнень. Ведеться дієва боротьба з допінгом, в країні є невідворотним покарання за його використання.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

- Ухвалити нову редакцію Закону України «Про фізичну культуру і спорт».
- Ухвалити зміни до Закону України «Про антидопінговий контроль у спорті», погоджені із Всесвітньою антидопінговою агенцією.
- Ухвалити зміни до законодавства, які б надавали податкові пільги підприємцям для будівництва спортивної інфраструктури, діяльності суто спортивних закладів та фінансування масового спорту.
- Дозволити органам місцевого самоврядування фінансувати приватні спортивні клуби з метою зниження цін на їх послуги для мешканців громад.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Спорт повинен залишатися «чистим», без допінгу.
- Держава не може використовувати спорт у внутрішній політиці чи на виборах.
- Ми повинні не допустити виходу країни-агресора росії із міжнародної спортивної ізоляції.

8.2. Молодіжна політика

Якою ми бачимо Україну у 2030?

В Україні 2030 молодь займає активну громадянську позицію, рівень її залученості до активного громадянського життя сягає середньоєвропейського рівня – 25%. Українська молодь – мобільна, половина її представників відвідує інші регіони країни та країни ЄС.

Молодь засновує та активно приймає участь у національних і місцевих ініціативах. В країні діє розгалужена мережа молодіжних центрів як неформальних центрів активності, громадянської освіти та національно-патріотичного виховання.

Українська молодь має доступ до якісної освіти, можливість отримати пільговий кредит на житло, займається спортом, їй гарантоване перше робоче місце. Держава здійснює підтримку вразливих груп молоді.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Запровадити європейські норми та стандарти молодіжної політики, зокрема імплементувати Європейську Хартію забезпеченні участі молоді у місцевому і регіональному житті, норми Закону України «Про основні засади молодіжної політики».

Заснувати Національну Раду з питань молоді при Кабінеті Міністрів України. Створити мережу молодіжних рад як консультативно-дорадчих органів при органах місцевого самоврядування та органах виконавчої влади на місцях.

Створити мережу молодіжних центрів, продовжити роботу Всеукраїнського молодіжного центру. Заснувати Національний знак якості для молодіжних центрів на кшталт Європейського знаку якості.

Заснувати Український фонд молодіжних ініціатив, з метою підтримки за рахунок державних грантів молодіжних проектів.

Ухвалити Указ Президента України, яким заснувати інституційні гранти для підтримки діяльності молодіжних громадських організацій.

Запровадити систему таборів та вишколів для молоді, у тому числі для організації її національно-патріотичного виховання.

Створити нову систему премій Кабінету Міністрів України для молоді.

Реально імплементувати пільги на отримання молодіжного кредиту для придбання житла, відновити ефективну діяльність Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Ніяких рішень про молодь без участі молоді.
- Не можна допускати змін державної політики та фінансування молодіжних проблем за залишковим принципом.

9. Політика в галузі охорони природи та довкілля

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Повоєнна Україна – це Україна, що дотримується сучасних стандартів екологічної справедливості, збереження природи та якості довкілля як базових прав людини на безпечне середовище для тривалого й наповненого сенсом життя на засадах сталого (збалансованого) розвитку:

- Дотримується адекватна модель екополітики відповідно до європейських стандартів та гармонізації українського й європейського екологічного законодавства;
- Реалізується програма фіксації, оцінки й компенсації шкоди довкіллю, завданої війною (в тому числі транскордонної);
- Завершується програма розмінування та безпечної утилізації продуктів воєнних дій та руйнування: боєприпасів; техніки; будівельного сміття тощо (сектор «сірої» екологічної політики);
- Відновлюється природно-заповідний фонд України та національна екомережа (сектор «зеленої» екологічної політики);
- Економіка модернізується й розвивається з урахуванням екологічних стандартів (екологічно збалансовані економічних стратегії і програми);
- Здійснюється екологізація освіти, просвіти, виховання; комунікації та інформування;
- Відновлюється спроможність дотримання Україною своїх міжнародних зобов'язань у рамках підписаних угод і конвенцій та реалізації низки екологічних стратегій і програм ЄС (наприклад, виконання зобов'язань у рамках Паризької угоди та досягнення кліматичної/карбонової нейтральності до 2050 р.);
- Виділені кошти та виконується програма по реалізації природоохоронних та екологічних програм (на відновлення й оздоровлення довкілля України).

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

- Розробити методологію, критерії та індикатори відновлення довкілля, (умовно) розділивши «зелену» та «сіру» екологічні політики;
- Закласти екологічні критерії та індикатори економічного відновлення та зростання, критерії екологічно та соціально відповідального бізнесу з урахуванням структури і пріоритетів повоєнної економіки;
- Підготувати запити на грантові програми від міжнародних і європейських інститутів і фондів на реалізацію «зеленої» та «сірої» екологічної політик;

- Розробити та реалізувати міжнародні програми й проєкти на двосторонній і багатосторонній основі (модель малих альянсів) для окремих регіонів (наприклад, Чорноморського);
- Розробити та впровадити програми екологічного менеджменту міст та інших населених пунктів з урахуванням європейського досвіду, у т.ч. поводження з твердими побутовими відходами (правило 4R, орієнтація на зменшення генерації відходів), пріоритетний розвиток громадського транспорту; підтримка належної частки зелених зон, їхньої природності, рекреаційного потенціалу тощо;
- Впроваджувати на всіх рівнях програми екологічної освіти, просвіти, виховання та комунікації протягом життя;
- Моніторинг й аудит, запобігання корупції, оцінка ефективності.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Непрозорий розподіл природних ресурсів і земель, забудова прибережних зон;
- Порушення природоохоронного / екологічного законодавства;
- Запобігання корупції та нецільовому використанню коштів (національних і міжнародних) на реалізацію екологічної політики, програм і проєктів.

Розділ 2.

Інституційна організація публічної влади

1. Конституція, форма правління, референдуми, Конституційний Суд

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Україна продовжує жити за Конституцією 1996 року, але в неї внесені численні зміни:

- вичищені пострадянські міфи щодо прав людини, доповнено новими визнаними міжнародними актами у сфері прав людини щодо рівності, екології, цифрових технологій тощо,
- виправлені помилки та протиріччя в регулюванні державної влади, посилена незалежність Уряду та його відповідальність за формування політики розвитку країни,
- змінений адміністративно-територіальний устрій, покращене регулювання місцевого самоврядування та Кримської автономії, запроваджено регіональне самоврядування,
- внесені точкові уточнюючі вдосконалення в розділи I, III, XIII.

Формою правління залишається змішана республіка, проте після війни 2022 року всі президенти свято дотримуються своїх конституційних меж повноважень як глави держави, зведених до питань зовнішнього представництва держави, оборони і безпеки, нагороджень, громадянства і помилування. Гарантується це, крім конституційних норм, законодавчим обмеженням чисельності апарату президента в 100 осіб і функціонуванням незалежного Конституційного Суду.

Громадяни України знають і розуміють основні засади народовладдя та правовладдя, вимагають від політиків їх неухильного дотримання. Міжнародно визнані права людини не тільки декларуються законодавством, а свято дотримуються на всіх рівнях суспільної організації.

Місцеві референдуми у громадах надійно функціонують як інструмент народовладдя. А всеукраїнський референдум може бути проведений лише в одному з трьох випадків:

- визначені Конституцією випадки – затвердження змін до Конституції та затвердження зміни території України,
- за народною ініціативою зі складною процедурою лише з одного питання – скасування ухваленого Закону або його частини,
- за рішенням Парламенту, ухваленим за поданням Уряду і за згодою Президента, – консультативний референдум з найважливіших питань суспільного розвитку (*Варіант: зберегти можливість також і за народною ініціативою проводити такі референдуми*).

Конституційний Суд складається з 15 суддів, які призначаються Парламентом і Президентом за поданням кваліфікаційної комісії, яка сама розробляє критерії формування добросовісного та професійного складу суддів. Будучи абсолютно незалежним,

Конституційний Суд виступає реальним гарантом Конституції та арбітром між вищими органами державної влади.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Одразу після перемоги формується політико-науково-громадська конституційна комісія, яка готує 4 законопроекти про внесення змін до Конституції. (*Варіант: готує нову редакцію Конституції*). Вони широко обговорюються, доопрацьовуються, ухвалюються Парламентом і затверджуються референдумом, коли це передбачено Конституцією.

Закони про Кабінет Міністрів України (КМУ) й центральні органи виконавчої влади (ЦОВВ), про всеукраїнський референдум, про Конституційний Суд України та всі решта приводяться у відповідність до нових положень Конституції.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- згортання демократії та намагання встановити авторитарний режим влади, при цьому антидержавна діяльність має бути законодавчо визначена і припинятися легітимно, а не волюнтаристськими рішеннями,
- перехід до президентської форми правління (до парламентської також не бажано, проте якщо президенти не навчаться стримуватися від авторитаризму, то у віддаленій перспективі альтернативи парламентській республіці не буде),
- організація та проведення конституційних змін «за закритими дверима», під зовнішнім тиском, всупереч процедурі, визначеній самою Конституцією,
- використання всеукраїнських референдумів для маніпулятивного ухвалення нелегітимних рішень,
- звуження гарантій дотримання конституційних прав людини,
- ліквідація чи обмеження повноважень Конституційного Суду, призначення до його складу недобросовісних та непрофесійних суддів.

2. Законодавча влада – партії, вибори, парламентаризм

Якою ми бачимо Україну у 2030?

В Україні функціонують загальнонаціональні політичні партії, які відрізняються одна від одної не тільки прізвиськом лідера чи олігарха, який її фінансує, а насамперед баченням і принципами стратегії розвитку країни, активно комунікують їх із суспільством і послідовно борються за їх втілення, будучи представленими у Парламенті та Уряді. Кожна партія має авторитетний, професійний й активно працюючий тіньовий уряд, члени якого стають членами Кабінету Міністрів, коли партія потрапляє в парламентську більшість. Партії в своїй діяльності опираються на розгалужену мережу громадських організацій, установ, фондів. Громадяни розуміють важливість політичних партій для життя суспільства, беруть в них участь, активно підтримують їх, в тому числі грошовими внесками, зокрема за рахунок права самостійно визначити відсоток суми податку, який направляється на підтримку певної політичної партії. Законодавство гарантує внутріпартійну демократію, прозорість та

державне фінансування діяльності парламентських фракцій політичних партій, справжню підзвітність партійних фінансів.

В Україні відбуваються чесні та демократичні загальнонаціональні, регіональні та місцеві вибори. Законодавство, яке регулює адміністрування виборів, відповідає міжнародним стандартам, є якісним та стабільним. Вибори до Парламенту відбуваються за пропорційною системою в регіональних округах з преференціями, а до рад громад – за мажоритарною системою в багатомандатних округах (*Варіант: у великих містах пропорційна система*). На виборах рад регіонального рівня ці виборчі системи поєднуються в співвідношенні 50:50.

Верховна Рада залишається однопалатним парламентом, який формує Уряд та ефективно взаємодіє з ним і міністерствами у законотворчому процесі, генеруючи якісні та далекоглядні закони. Уряд відповідальний, підзвітний і підконтрольний Парламенту. Здійснюється парламентський контроль за діяльністю органів виконавчої влади, насамперед органами правопорядку, Збройними Силами України, спецслужбами. Парламентська більшість та опозиція взаємно поважають одне одного та взаємодіють, коли вирішується питання загальнонаціонального інтересу.

Депутатський мандат є вільним. Члени Парламенту володіють обмеженим рівнем функціонального імунітету, що робить їх незалежними та захищає від свавільного політичного переслідування. Своїм самовідданим служінням інтересам України та торжеству справедливості народні депутати випереджають в рейтингах довіри представників Збройних Сил, церков та громадських організацій.

Право законодавчої ініціативи належить тільки Уряду, Президенту і фракціям або групам у Парламенті.

Потужна аналітична спроможність парламентського апарату гарантує якісну експертизу на всіх етапах підготовки, розгляду та ухвалення законів та інших парламентських рішень. При цьому Інституту законодавства в його складі чи при ньому немає.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Після проведення конституційної реформи, описаної в попередньому підрозділі, удосконалюється Виборчий кодекс з посиленням кодифікації та демократичності виборчих процедур.

Реалізується парламентська реформа на основі рекомендацій Комісії Пета Кокса. Основна увага приділяється налагодженню ефективної взаємодії парламентських комітетів із директоратами міністерств, народних депутатів із членами Уряду у процесі формування державної політики та ухвалення законів (законодавчий процес «від початку до кінця»).

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- утворення та діяльність антиукраїнських політичних партій, чиї програмні цілі спрямовано на порушення суверенітету чи територіальної цілісності України, підрив національної безпеки,
- повернення до мажоритарної виборчої системи на парламентських виборах, зміна виборчого законодавства під кожні вибори,

- порушення конституційних строків та умов проведення парламентських виборів, свавільний розпуск Парламенту,
- послаблення ролі та місця Парламенту в механізмі стримувань і противаг на користь Президента України чи органів виконавчої влади,
- посилення імперативного мандату, в тому числі контролю лідерів парламентських фракцій над народними депутатами,
- обмеження прав опозиційних фракцій у Парламенті.

3. Виконавча влада – формування політики, підзвітність, державна служба

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Уряд, політично похідний від парламентської більшості і сформований Прем'єр-міністром, має всю повноту конституційних повноважень щодо формування політики розвитку країни та забезпечення її реалізації, послідовно дотримується узгодженої стратегії, але запобігає новим викликам і загрозам.

14-16 міністерств, між якими розподілена відповідальність за всю державну політику, без виключень, очолюють міністри, які мають по 1-3 заступники – лише всі вони політичні посадовці. Апарати міністерств, очолювані політично нейтральними державними секретарями, силами своїх директоратів (по 4-6 у кожному) систематично аналізують стан справ, потенційні загрози й виклики в сферах своєї відповідальності, комунікують із стейкхолдерами, науковцями, громадськими структурами, парламентськими комітетами та готують документи політики щодо розвитку даних сфер чи їх елементів. Міністри після консультацій із народними депутатами – членами відповідного комітету Верховної Ради України визначають пріоритети, вибирають оптимальні варіанти та після публічних консультацій вносять документи політики на розгляд Уряду, а після затвердження організовують роботу з їх виконання.

Система центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ, тобто урядових органів) підзвітна Уряду, а кожен конкретний орган підзвітний певному міністру. Урядові органи виконують законодавство (реалізують політику) – а саме: організовують надання адміністративних послуг, здійснюють інспекційні повноваження, управляють об'єктами державної власності тощо. При цьому вони не втручаються у формування політики, не готують нормативно-правових актів – це завдання міністерств. ЦОВВ здійснюють лише те, що не можна децентралізувати на місцевий чи регіональний рівень.

В регіонах і повітах України Уряд представляють урядники (префекти), здійснюючи від його імені нагляд за законністю актів органів місцевого самоврядування та координуючи місцеві органи виконавчої влади. Урядники є державними службовцями, яких призначає Уряд.

Державна служба чисельністю приблизно 150 тисяч осіб становить єдиний корпус доброчесних, патріотичних, кваліфікованих, політично нейтральних службовців, яких відбирають на посади на конкурсних засадах. Державні службовці мають гідну зарплату на рівні середнього класу. Агентство державної служби, підпорядковане Державному секретарю Кабінету Міністрів України, керує всіма процесами набору персоналу та

проходження його кар'єри. За підготовку до зайняття вищих посад і підвищення кваліфікації державних службовців відповідає Академія державного врядування при КМУ. Рівень довіри громадян до державних службовців перевищує 70%.

Внутрішній документообіг у виконавчій владі здійснюється в цифровому форматі, а також в цьому форматі доступні і є надійно захищеними всі адміністративні послуги.

Бюджетна система організована так, що публічні фінанси обслуговують державну політику, а не навпаки.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Для реалізації таких планів необхідно мати політичну волю та лідерство Прем'єр-міністра, ухвалити Закон про КМУ та ЦОВВ у новій редакції, а за можливості вдосконалити й конституційне регулювання, внести зміни до Закону про державну службу та Бюджетного кодексу, реалізувати Стратегію реформування державного управління відповідно до рекомендацій СІМА, систематично вдосконалювати організацію державного врядування та підвищувати його культуру.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- керування Урядом зовні,
- перетворення міністерств у виконавчі агенції,
- перетворення інших ЦОВВ (урядові органи) в структури формування політики,
- політизація й вихолощення державної служби,
- підлаштування політики під минулорічні публічні фінанси.

4. Виконавча влада – послуги, цифрова трансформація

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Послуги максимально прості для споживачів, доступні цифровими та фізичними каналами. Інтегровані офіси (ЦНАП з їхніми територіальними точками доступу – віддаленими робочими місцями, територіальними підрозділами) функціонують у всіх територіальних громадах. Онлайн можна отримати абсолютну більшість послуг. У ЦНАП можна отримати усі базові адміністративні послуги: реєстрації актів цивільного стану; паспортні; реєстрація нерухомості, бізнесу, землі, транспорту; посвідчення водія; соціального характеру, пенсійні тощо. Більшість з цих послуг максимально делеговані до безпосереднього виконання органам місцевого самоврядування.

Цифрові копії та онлайн документи юридично значимі в усіх правовідносинах нарівні з документами на паперових носіях. Кількість самостійних користувачів цифровими послугами становить більше 85% українців. Для інших користувачів держава надає можливості використання цифрових посередників (як-от ЦНАП). Кількість послуг, які надаються онлайн, становить 80% від загальної кількості наданих послуг.

Поряд із сервісно-цифровими підходами належна увага приділяється правовим стандартам відносин «держава – особа». Справедлива адміністративна процедура

застосовується у всіх органах, забезпечується прийняття зважених та неконфліктних рішень. Кількість адміністративних актів, що оскаржуються в адміністративному порядку, становить менше 5%, а в судовому – менше 1%. Спеціальне адміністративне законодавство у всіх секторах зрозуміле громадянам та інвесторам, відповідає вимогам загальної адміністративної процедури за стандартами ЄС, винятки мінімальні та обґрунтовані.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Максимально делегувати повноваження з надання адміністративних послуг органам місцевого самоврядування (ОМС). За державою залишаються функції адміністрування єдиних та державних реєстрів, фахового адміністративного контролю за повноваженнями, що делеговані ОМС.

Регулярно переглядати адмінпослуги щодо можливої дерегуляції (аж до скасування) чи спрощення. Перед цифровізацією спочатку напрацьовувати оптимальну «архітектуру» (організацію та методологію надання) послуги, її доступність для усіх категорій громадян.

Створити дієві інституції захисту персональних даних.

Переглянути спеціальне адміністративно-процедурне законодавство щодо його відповідності загальній адміністративній процедурі (ЗАП). Організувати ефективне навчання усіх публічних службовців стандартам ЗАП.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- порушення права особи на приватність заради високого рівня цифровізації країни,
- недостатня захищеність персональних даних, державних реєстрів, відставання розвитку безпеки від надання цифрових послуг,
- застосування цифрових технологій для неправомірного збору інформації про громадян та використання проти громадян і бізнесу,
- цифрова дискримінація окремих категорій громадян.

5. Виконавча влада – правопорядок

Якою ми бачимо Україну у 2030?

У 2030 році люди почуваються в безпеці, незалежно від того, вони у себе вдома, в іншому районі міста чи просто в іншому місті. Адже вони знають, що система правопорядку працює, і хоча поодинокі злочини трапляються (адже злочинність як соціальне явище неможливо викоринити), все одно – покарання для тих, хто вчиняє злочини, настає невідворотно. Тож вони не боятимуться звертатись до поліції та не вдаватимуться до неправових методів вирішення проблем, бо вірять у те, що їхня справа важлива й вона буде розглянута та розслідувана. Кожному доступні об'єктивні дані про злочинність, візуалізовані у формі мапи, якою можна користуватися при плануванні подорожей, купівлі житла, виборі місця роботи тощо.

Якщо особа стане потерпілою від злочину, вона може захистити свої права в суді та отримає допомогу від держави, адже система розслідування орієнтована на потреби

потерпілого, а не лише на пошук винного і покарання будь-якою ціною. «Відчуття безпеки» є центральним показником діяльності системи органів правопорядку – відповідно Україна є бути безпечнішою, ніж до війни. Потерпілі від насильницьких, а подекуди й майнових злочинів отримують миттєву компенсацію від держави.

Ставлення громадян до системи правопорядку радше позитивне, особливо в людей, які мали з нею особистий контакт – звертались за послугами, брали участь у провадженні як свідки, потерпілі чи навіть вчиняли правопорушення. Незалежно від того, в якій ролі контактувала людина з поліцією, вона має усвідомлювати чіткі процедури і передбачати ті дії, які з нею проводить поліція. Водночас люди усвідомлюють, що поліцейський чи інший правоохоронець має свого керівника та стандарти якості роботи й матиме для себе негативні наслідки у разі будь-яких свавільних дій, адже система оцінювання та скарг працює. Рівень «абстрактної» довіри до поліції складає не менше ніж 80%; водночас рівень «персональної» довіри не нижче 30% (стосується осіб, які мали індивідуальний контакт з поліцією, насамперед кримінальним блоком).

Система правопорядку є ефективною також завдяки допомозі відповідальних громадян. Це не означає, що всі будуть викривачами, але означає, що коли громада хоче мати гарантовану безпеку, то такі речі як сусідська варта, інформування про небезпеку чи повідомлення про загрози безпеці безпосередньо поліцейському офіцеру громади є буденністю. Безпека кожного і безпека громади – це спільна справа органів правопорядку та відповідальних громадян.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Після перемоги найважливішим буде розслідування та притягнення до відповідальності осіб, які вчиняли воєнні злочини, злочини проти людяності, злочин геноциду та злочин агресії.

Паралельно необхідно завершувати реформу МВС України, насамперед Національної поліції, а також ухвалити Концепцією реформи системи кримінальної юстиції на 2022-2030 роки, яка буде дороговказом усіх подальших реформ.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- реформи ad hoc залежно від політичної ситуації,
- збереження в мирний час військової юстиції: вона має залишатись екстраординарною, а повноваження та процедури правоохоронців такого характеру – застосовуватись винятково під час воєнного стану,
- політичний вплив на органи правопорядку – він можливий лише через реалізацію функцій КМУ й стосуватися питань державної політики,
- вибіркове переслідування органами правопорядку за будь-які злочини – воєнні, корупційні тощо; необхідно якісно розслідувати їх, незалежно від політичної ситуації та вподобань,
- використання Офісу Президента як «драйверу» реформ, адже це повноваження Парламенту та Уряду.

6. Судова влада – суди, прокуратура, адвокатура

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Усі мають доступ до справедливого, ефективного, зручного і своєчасного правосуддя, що функціонує на основі передових світових практик. Суд ефективно захищає право власності й інші права громадян та інвесторів.

Судоустрій в Україні базується на принципах

- спеціалізації (три судових юрисдикції – цивільна, адміністративна, кримінальна, в рамках яких, крім загальних, функціонують спеціалізовані суди),
- інстанційності (місцеві, апеляційні та касаційні суди),
- територіальності (суди однаково доступні на всій території України).

Прокуратура (Служба державного обвинувачення) є незалежним органом у системі правосуддя, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням і державне обвинувачення в суді. Посада Генерального прокурора деполітизована.

Судді та прокурори доброчесні, професійні та незалежні, у тому числі від політичного впливу. Питання їх призначення, звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності вирішується органами суддівського та прокурорського врядування за участю представників фахової громадськості та міжнародних експертів. Питання кар'єри суддів і прокурорів вирішуються за меритократичним принципом на відкритих конкурсах.

Громадяни беруть безпосередню участь у здійсненні правосуддя як присяжні, вирішуючи питання винуватості підсудного. Усі убезпечені від застосування надмірного й несправедливого покарання.

Адвокатура – незалежна вільна професія – надає професійну правничу допомогу й функціонує на засадах професійного самоврядування.

Держава забезпечує підготовку фахівців юридичного фаху, а суддів і прокурорів забезпечує адекватною винагородою та комфортними умовами праці.

Працюють альтернативні механізми вирішення спорів. У територіальних громадах функціонують виборні мирові судді, які розглядають прості справи в усіх трьох юрисдикціях. У комерційній діяльності функціонує третейське судочинство та міжнародний арбітраж. В усіх судах та юрисдикціях широко практикуються форми досудового примирення. Працюють автоматизовані системи розв'язання конфліктів із залученням штучного інтелекту.

Судова система підзвітна перед суспільством. Органи судової влади мають стійкий позитивний баланс довіри в суспільстві. Україна займає чільне місце серед розвинених світових держав у міжнародних рейтингах (Rule of Law Index, Freedom in the World, Corruptions Perceptions Index). Кількість звернень до Європейського суду з прав людини із заявами проти України дорівнює середньоєвропейському показнику.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

- Внести зміни до законів, які регулюють діяльність судів, прокуратури, адвокатури, порядок здійснення третейського судочинства та міжнародного арбітражу.

- Закінчити кваліфікаційне оцінювання суддів. Провести повне перезавантаження ключових органів суддівського врядування, забезпечивши представництво в них фаховій громадськості та незалежним міжнародним експертам.
- Реформувати правничу (юридичну) освіту.
- Відновити кримінальне покарання за завідомо неправосудне рішення.
- Запровадити дієвий незалежний суд присяжних та мирові суди в територіальних громадах.
- Широко впроваджувати в судову діяльність цифрові технології (в т.ч. блокчейн та штучний інтелект).
- За допомогою спеціально розроблених правил відновити правосуддя на територіях, які перебували під тимчасовою окупацією.
- Гарантувати виконання судових рішень, у тому числі через приватних виконавців.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- розширення повноважень політичних органів у сфері правосуддя,
- доручення проведення судової реформи виключно судовому корпусу,
- втручання в інституційну та індивідуальну незалежність судової влади,
- перебування у судовій системі жодного судді, посадовця чи інституції, прихильних до країни-агресора або які явно діяли в її інтересах.

7. Територіальний устрій, місцеве самоврядування й регіональна політика

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Територія України складається з 12-15 регіонів на основі історичних частин території країни з врахуванням географічних, економічних, безпекових та інших факторів у визначенні їхніх меж – 10-13 країв, Кримськотатарська автономія, Київський столичний округ. (*Варіант: не вказувати кількість регіонів та їх особливі види.*) Функціонує регіональне самоврядування з представницьким та виконавчим органами, а також державна префектура чи адміністрація, яка здійснює адміністративний нагляд за законністю актів органів самоврядування та координацію реалізації державної політики на регіональному рівні.

Регіональний розвиток ставить на меті гармонійний та сталий розвиток всіх територій країни, зменшення нерівномірності розвитку між регіонами та між частинами регіонів. Регіональні стратегії визначаються виходячи зі специфіки регіонів та відносної конкурентної спроможності. Основним інструментом розвитку є регіональні проекти, які, крім коштів із регіонального бюджету, можуть залучати внески місцевих громад та кошти Державного фонду регіонального розвитку та європейських структурних фондів, отримані на конкурсних засадах.

На субрегіональному рівні Україна поділена на 120-125 повітів, у кожному з яких функціонує урядник, призначений Кабінетом Міністрів України, та його офіс. Головні завдання урядника – нагляд за законністю актів ОМС та координація державних структур на

повітовому рівні. Конституція передбачає можливість обрання повітових рад, якщо для них будуть визначені законом повноваження. *(Варіант: Представницький орган повіту не обирається, проте функціонують координаційні органи міжмуніципального співробітництва, сформовані радами громад повіту).*

На базовому рівні в Україні функціонує 1000-1400 самоврядних громад, які мають максимальний рівень адміністративної та фінансової децентралізації на основі принципу субсидіарності. Близько розташовані населені пункти об'єднані в єдину громаду або в агломерацію з єдиними органами врядування. Органами місцевого самоврядування в громадах є ради та виборні голови, які очолюють виконавчі органи. *(Варіант: органами місцевого самоврядування в громадах є ради та виконавчі органи).* Широке залучення громадян до вирішення питань місцевого значення через різноманітні інструменти місцевої демократії забезпечує високий рівень довіри громадян до ОМС та згуртованості громад. В тому числі відбувається використання місцевих референдумів в громадах для ухвалення найбільш важливих і складних рішень.

Закон розмежовує власні та делеговані (передані) повноваження органів місцевого та регіонального самоврядування, встановлює чіткі алгоритми обрахунку вартості останніх, визначає джерела доходів місцевих і регіональних бюджетів.

Служба в органах місцевого самоврядування здійснюється аналогічно з державною службою, при цьому існує чітка відмінність між політичними та адміністративними посадами.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Виправлення помилок адміністративно-територіального устрою на базовому й субрегіональному рівнях, внесення змін до Конституції щодо трирівневого адміністративно-територіального устрою, ухвалення Закону про адміністративно-територіальний устрій та Муніципального кодексу. Чітке законодавче розмежування повноважень між державою та самоврядуванням та між рівнями самоврядування, формування збалансованої системи представницьких та виконавчих органів місцевого самоврядування, реформування регіонального рівня адміністративно-територіального устрою та внесення змін до законодавства щодо децентралізації повноважень і фінансів.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- відмова від політики децентралізації та принципу субсидіарності,
- наділення регіонів повноваженнями, які несуть сепаратистські загрози, зокрема політичними повноваженнями, особливо зовнішньополітичними, правом на регіональні референдуми,
- об'єднання в одній особі головування в раді регіону та в її виконавчому органі чи запровадження прямих виборів керівників регіонів («регіональних князів»),
- надмірне обмеження місцевої демократії,
- відсутність державного механізму забезпечення законності у діяльності органів місцевого та регіонального самоврядування, місцевих органів виконавчої влади.

8. Запобігання корупції

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Вдаватися до корупційних дій в Україні стало не вигідно, соромно і страшно. Спостерігається поступове й невинне покращення порівняльних показників рівня корупції в Україні. Згідно з даними міжнародної організації “Transparency International”, у період з 2020 по 2030 роки Індекс сприйняття корупції в Україні зріс із 33 до 60 балів. Частка громадян, які мають безпосередній досвід корупції, суттєво зменшилася (з 40% громадян у 2020 році до 5% у 2030 році). Корупція, за опитуваннями населення, більше не розглядається як одна з найважливіших проблем суспільства.

В Україні стабільно впроваджується Антикорупційна стратегія, щороку повністю виконується не менше 90% і частково не менше 10% антикорупційних заходів, передбачених Державною програмою з виконання антикорупційної стратегії.

Виконані всі без винятку рекомендації Україні моніторингових механізмів GRECO, Стамбульського плану дій з питань боротьби з корупцією Антикорупційної мережі для Східної Європи та Центральної Азії, ОЕСР. Досягнуто високий рівень відповідності стандартам міжнародних ініціатив (ініціатив з прозорості видобувних галузей, будівельного сектору, Індексу відкритості бюджету тощо).

Ефективно працюють всі спеціалізовані антикорупційні органи – Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура та Вищий антикорупційний суд.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Насамперед необхідно прийняти Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки», а далі, на його виконання, – зміни до Державного бюджету України на відповідний рік. Кабінет Міністрів України має затвердити Державну програму з виконання антикорупційної стратегії. Заздалегідь підготувати і вчасно прийняти Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2026–2030 роки», осучаснити та удосконалити механізми його виконання.

Утворити Координаційну робочу групу з питань антикорупційної політики, а також інформаційну систему моніторингу реалізації державної антикорупційної політики.

Добитися того, щоби виконавці Державної програми з виконання Антикорупційної стратегії щороку до 15 лютого та 15 липня подавали Національному агентству з питань запобігання корупції інформацію про стан виконання передбачених нею заходів, а керівники відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування несли персональну відповідальність за їх виконання.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- ігнорування рекомендацій моніторингових механізмів щодо виконання міжнародних зобов’язань України в цій сфері,

- заміна запобіжних заходів боротьби з корупцією репресивними,
- руйнування створених в 2014–2020 роках антикорупційного законодавства та антикорупційної інфраструктури,
- ігнорування необхідності прийняття та виконання антикорупційних стратегій та державних програм на їх виконання.

9. Освіта для публічної влади

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Для ефективного функціонування всієї системи публічної влади держава забезпечує підготовку кадрів з юридичних, економічних, історико-політичних, філологічно-комунікаційних спеціальностей, а також з публічного врядування (адміністрування). Випускники бакалаврських, а особливо магістерських програм із цих спеціальностей не тільки вільно володіють українською та англійською мовами, знають історію свого предмета та його сучасні теорії, європейські стандарти та практики, а й мають практичні навички їх застосування на юридичних чи управлінських посадах в органах державної влади, місцевого чи регіонального самоврядування.

Приблизно 15 університетів та інших ВНЗ України (*Варіант: 12 університетів і 4 спеціалізовані юридичні ВНЗ при Міністерстві юстиції у Києві, Львові, Харкові та Одесі*) щороку випускають не менше 5 тисяч магістрів, що спеціалізуються в цивільному, адміністративному чи кримінальному праві. Всі випускники юридичних магістерських програм здають незалежний підсумковий екзамен в Юридичній академії при Міністерстві юстиції, який є допуском до стажувань і конкурсів для зайняття посад юридичних професій.

Спеціальну підготовку для зайняття посад суддів, прокурорів, нормо-проектувальників, представників України у міжнародних правничих інституціях та інших посад, які потребують спеціальних знань і навичок, здійснює Юридична академія при Міністерстві юстиції на базі магістерської освіти та не менш як 2-3 річної практики.

Більшість університетів та інших ВНЗ України, а також не менше трьох спеціалізованих ВНЗ при Міністерстві з питань регіонального розвитку (у Києві, Дніпрі, Львові) на дворічних магістерських програмах готують магістрів публічного врядування для державної служби та роботи в органах місцевого та регіонального самоврядування. Магістерські програми з публічного врядування існують для різних бакалаврів, яких випускають українські та зарубіжні ВНЗ. Спеціальну підготовку для зайняття вищих посад державної служби (категорія А), а також підвищення кваліфікації державних службовців здійснює Академія державного врядування при КМУ.

На аналітичні та управлінські посади в органах виконавчої влади, місцевого та регіонального самоврядування також масово залучаються магістри з економічних, фінансових, політологічних, математичних та інших спеціальностей, а також випускники іноземних університетів.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Реформувати систему вищої освіти та створити навчальні заклади, яких не вистачає Україні, при цьому не забути ліквідувати ті, які показали свою неефективність або підлягають реорганізації.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- девальвація юридичної освіти шляхом подальшого розмноження ВНЗ, які видають дипломи юристів,
- прирівнювання умов і правил здобуття юридичної освіти до будь-якої іншої вищої освіти,
- створення ексклюзивного становища окремих ВНЗ на ринку вищої освіти, які мають право нав'язувати свої стандарти і правила конкурентам (як було з НАДУ).

Розділ 3.

Економічна політика

1. Основні принципи економічної політики, бізнес-клімат

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Базові економічні цінності – воля, людяність, відповідальність.

- **Воля.** Найпривабливіша країна економічних можливостей для інвестицій, інновацій, ведення бізнесу. Простір творення сенсів нового світу – від політики й суспільства до інновацій й економіки.
- **Людяність.** Держава дбає про розвиток людського капіталу як основу економічного зростання. Економіка спирається на спроможність людиноцентричної сервісної цифрової держави. В Україні забезпечені можливості для самореалізації людини. Створені привабливі умови для талантів, винахідників, підприємців, інноваторів, креативних індустрій.
- **Відповідальність.** Українці відроджують країну так, щоб вона ставала ще кращою для наступних поколінь. Українці беруть на себе відповідальність за власні громади та їхній розвиток, за довкілля й за тих, хто потребує допомоги. Українці беруть на себе відповідальність за економічну самостійність своїх родин, а держава надає можливості для цього, для медичного забезпечення й освіти дітей. Держава бере на себе відповідальність за тих, хто не може про себе подбати.

Україна — країна з вільною ринковою економікою, одне з найбільш привабливих місць в Європі для ведення бізнесу й інвестицій, розвитку людини й інновацій. Україна входить у топ-50 світового рейтингу економічної свободи (у 2021 – 130-е місце).

2030 рік: Україна має ВВП \$500 млрд, тобто \$12500 на душу населення.

Українська економіка антикрихка, тобто готова до воєнних та інших викликів.

Частка держави в економіці обмежена шляхом дерегуляції, тотальної приватизації, зниження співвідношення публічних витрат до ВВП до 35%. Роль держави в економіці фокусується на створенні рівних «правил гри», захисту прав власності, чесної конкуренції, прав споживачів. В державній власності залишилося не більше 30 державних підприємств, на яких запроваджено ефективне корпоративне управління. У відносинах із суб'єктами економічної діяльності держава виступає як ефективна, сервісна, цифрова (безпаперова). Держава активно залучає підприємців до проектів публічно-приватного партнерства.

Приватна власність в Україні є недоторканою, а чесні суди забезпечують її захист. Підприємці, споживачі, державні службовці демонструють нульову толерантність до корупції.

Трудове, податкове, митне та регуляторне законодавство сприяють розвитку підприємницької діяльності та економічному зростанню. Податкова й митна системи є ліберальними, прозорими, простими й інноваційними. Трудове законодавство сприяє

створенню робочих місць через легкість правил для роботодавця, а водночас надає достатній захист найманим працівникам.

Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, Національне антикорупційне бюро України, Бюро економічної безпеки, Національне агентство з питань запобігання корупції є незалежними, ефективними та позбавленими політичного впливу, вони концентруються на реалізації антимонопольної, антиолігархічної та антикорупційної політики, захисті чесних звичаїв ведення бізнесу та чесної конкуренції. Інші правоохоронні органи не втручаються в економічну діяльність.

В українській економіці нема преференцій, окрім як для оборонно-промислового комплексу. Забезпечені рівні можливості для компаній різних масштабів і форм власності, а також індустрій, галузей, секторів економіки, регіонів. Вся країна є «вільною економічною зоною», в якій бізнес отримує гідні умови для розвитку.

Україна проводить збалансовану та відповідальну монетарну, фінансову, бюджетну та торгову політику. Україна має високий кредитний рейтинг.

Економічне зростання досягнуто шляхом впровадження інновацій, розвитку підприємництва, залучення зовнішніх та внутрішніх інвестицій, розвитку людського капіталу та експорту продукції з високою доданою вартістю.

Україна має розвинений ринок капіталу, який є джерелом довгострокового фінансування в країні. Фондовий ринок дерегульований. Створені умови для фінансування малого бізнесу, стартапів, зокрема завдяки розвитку інститутів спільного інвестування, хедж-та венчурних фондів.

Україна є світовим лідером у створенні можливостей для запуску та реалізації будь-якого підприємницького чи творчого задуму. Україна – країна-інноватор, що кинула виклик традиційним економічним системам, спромоглася провести швидку модернізацію економіки та інфраструктури. Полігон для запуску проривних (disruptive) ідей, інновацій, технологічної інтеграції та впровадження нових технологій, створення high-tech і future-tech продуктів. Світовий коворкінг інновацій. Найкраща територія для релокації бізнесу з Азії та Європи в орієнтації на європейський ринок. В Україну переміщено регіональні офіси компаній та організацій з Росії.

Україна забезпечує безбар'єрний рух капіталу й випереджальний розвиток віртуальних активів, є країною випереджального розвитку цифрової економіки. Віртуальна економіка діє так само повноцінно, як і традиційна, і межа між ними фактично усунута. Віртуальні активи визнаються на рівні з традиційними. Більше 50% ВВП країни генерує цифрова економіка.

Україна є частиною глобальних ланцюжків створення цінності та глобальної вільної торгівлі з чесною конкуренцією на основі однакових для всіх правил. Країна самостійно визначає напрямки економічного розвитку та ключові ринки. Український експорт має в основному високу додану вартість, тобто економіка стимулює складні виробництва, інтелектуальний продукт та глибоку переробку. Україна повною мірою використовує зони вільної торгівлі, передусім з Європейським Союзом, а також активно експортує в країни Африки, Близького Сходу, Південної Азії тощо.

Український медіа- і культурний продукт затребуваний по всьому світу. Мода на українське зростає.

В Україні діють кластери з виробництва надсучасної зброї спільно з партнерами з безпекових союзів.

До розвитку української економіки залучені бізнесмени й провідні компанії з усього світу, ними створені виробничі та R&D центри в українських містах.

Після війни проведена тотальна модернізація інфраструктури, а не просто відновлення зруйнованих застарілих об'єктів. Україна – світовий взірєць модернізації інфраструктури, де між регіональними центрами зазвичай можна дістатися не більше ніж за 3 години. Товар з України за 72 години потрапляє у будь-який пункт призначення в Європі.

Україна є енергетично незалежною та енергетично ефективною. В Україні реалізуються принципи сталого розвитку. Україна дотримується найвищих екологічних стандартів, має розвинуту відновлювану енергетику, органічне землеробство.

Країна стала експортером енергетичних ресурсів: реалізовані програми радикального збільшення видобутку газу, нафти, виробництво моторного палива, ядерного палива та водню. Також розвинута нова видобувна й переробна промисловість (літій, титан, рідкоземельні метали тощо).

Українські підприємства мають тісний зв'язок із громадами, де вони працюють, та утворюють кластери, конкурентоспроможні на міжнародному ринку.

В Україні забезпечений розвиток людського потенціалу та виграшна позиція у конкуренції за таланти, у тому числі за мігрантів. Державні інвестиції в розвиток людського капіталу ведуть до його зростання. Життя в Україні привабливе як для талантів з усього світу, так і для європейських пенсіонерів, які віддають перевагу проведенню «другій молодості» в Україні. Українці – як ті, що виїхали за роки війни, так і нащадки мігрантів, – повертаються до України, ведуть діяльність в Україні або співпрацюють з українськими підприємствами й інституціями та просувають Україну у світі

Українці мають можливість самостійно дбати про добробут родини, а держава бере на себе відповідальність лише за тих, хто не може дбати про себе, та не заважає іншим робити це власноруч.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Регуляторні реформи:

- Дерегуляція за принципом регуляторної гільйотини: скасування всіх раніше прийнятих регуляторних актів, окрім тих, необхідність яких доведена. В подальшому в регуляторній політиці працює принцип «один замість двох», тобто для запровадження одного нового регуляторного акту потрібно скасувати два старих. Удосконалення дозвільної системи та ліцензування, оптимізація та цифровізація дозвільних та ліцензійних процедур. Спрощення процедур землевідведення, будівництва та підключення до інженерних мереж. Скасування надлишкових вимог до ведення господарської діяльності, визнання електронних документів, підписаних з іноземними суб'єктами господарювання.
- Податкова реформа. Основний принцип: високі податки на природні ресурси та акцизи на тютюн й алкоголь, середні податки на активи, низькі податки на працю. Заміна податку на прибуток податком на виведений капітал. Уніфікація ставок ПДВ для кожної з галузей. Зменшення податкового навантаження на оплату праці. Спрощення податкового адміністрування та радикальне зменшення кількості перевірок включно з постійним мораторієм на податкові перевірки малого бізнесу. Запровадження принципу домогосподарства як податкового агента, що підвищить самосвідомість громадян як

платників податків. (Варіант: ПДВ – 10%, зниження ПДФО до 10%, податок на виведений капітал 10% замість податку на прибуток).

- Митна реформа: єдина електронна система митниці України з ЄС, спрощення процедур ввезення / вивезення товарів. Впровадження спільних митних постів на кордонах з країнами ЄС з метою пришвидшення проходження кордону та зниження корупційних ризиків. Митниця відіграє важливу безпекову функцію.
- Приватизація: у державній власності має залишитися не більше 30 стратегічних підприємств, на яких запроваджено ефективне корпоративне управління. Мала приватизація здійснюється за допомогою ProZorro.Sale.
- Відкриття ринку землі сільськогосподарського призначення для іноземців (крім фізичних та юридичних осіб Росії та Білорусі та країн й осіб, пов'язаних з агресором або таких, що порушують міжнародні санкції).
- Реформа трудового законодавства: дерегуляція, забезпечення різних форм зайнятості (часткова, тимчасова, віддалена тощо), мінімальні вимоги до документообігу, свобода трудового договору. Впровадження програми мобільності робочої сили – підтримки у переїзді на роботу до іншого регіону. Розширення договірної бази з державами – членами ЄС про взаємне визнання кваліфікацій, а також про соціальне забезпечення для взаємного зарахування страхового стажу. Відкриття національного ринку праці для іноземних висококваліфікованих фахівців.
- Прозорі публічні закупівлі: всі публічні закупівлі здійснюються лише на відкритих аукціонах (система ProZorro).
- Зміна підходів до державного нагляду (контролю) та перевірок бізнесу: скоротити кількість органів контролю, запровадити ризик-орієнтований підхід (перевірки здійснюються лише там, де існує значна загроза національній безпеці, безпеці та правам громадян чи ухиляння від податків у великих масштабах), посилити відповідальність посадових осіб органів контролю за неправомірні дії та нанесення шкоди суб'єкту підприємницької діяльності, забезпечити належну процедуру оскарження, запровадити страхування та аудит як альтернативу інспекційним заходам.

Інституційні реформи:

- Perezавантаження судової системи (детальніше в розділі 2.6).
- Реформа Антимонопольного комітету у відповідності до правил та норм ЄС: забезпечення його незалежності й ефективності. Впровадження інституту колективних позовів, імплементація в законодавство норми щодо оцінки нормативно-правових актів щодо впливу на конкуренцію.
- Perezавантаження Державної податкової служби та Державної митної служби з фокусом на повну цифровізацію обслуговування суб'єктів підприємницької діяльності. Зміна ідеології органів – від контролю до консультування.
- Perezавантаження Бюро економічної безпеки – перетворення його на аналітичну службу по боротьбі з ухилянням від сплати податків у великих розмірах, позбавлення його силового блоку.
- Реформа Служби безпеки України – виведення економічних злочинів зі сфери відповідальності СБУ (відповідно до ДБР, НАБУ, БЕБ).
- Бюджетна реформа: запровадження середньострокового бюджетного планування та використання програмно-цільового методу як на державному рівні, так і на місцях.

Подальше ведення порталів Spending.gov.ua, Openbudget.gov.ua, ProIFIs.gov.ua задля фінансової прозорості та підзвітності. Внаслідок сукупності різних реформ зниження співвідношення публічних витрат до ВВП до рівня не більше ніж 35% для забезпечення економічного зростання.

Міжнародний економічний розвиток:

- Економічна інтеграція з Європейським Союзом в рамках кандидатства та майбутнього членства, закріплення на ринку ЄС.
- Сприяння інтеграції в ланцюжки доданої вартості: розміщення в Україні виробництв, укладанні нових взаємовигідних торговельних угод та просування української продукції на глобальних ринках.
- Сприяння розвитку експорту в африканські країни, на Близький Схід, в Південну Азію (Індія, Пакістан).
- Запровадження ефективних систем страхування експортерів через програми Експортного кредитного агентства, повноцінне фінансування Офісу просування експорту, посилення компетенції економічних аташе посольств. Створення консолідаторів експорту в пріоритетні країни світу в інклюзивний спосіб разом із бізнесом.
- Фінансова, консультаційна, організаційна й інформаційна підтримка експортному бізнесу з метою збільшення складності українського експорту (частки продукції з високою доданою вартістю).
- Запровадження електронного резидентства для талантів та підприємців з усього світу, що включає обмежене електронне громадянство, низькі (як і в усій країні) податки, захист інтелектуальних прав.

Державні проєкти. Держава концентрується на наступних напрямках економічного розвитку:

- Забезпечення доступу українських підприємств до фінансування.
- Розвиток фондового ринку для забезпечення притоку довгострокового фінансування розвитку.
- Державні інвестиції в фундаментальну і прикладну науку.
- Забезпечення базової громадянської економічної освіти і фінансової грамотності, розвитку підприємницької культури.
- Розвиток добровільного медичного страхування та недержавного пенсійного страхування.
- Розвиток цифрових послуг для суб'єктів підприємницької діяльності.
- Розвиток оборонно-промислового комплексу.
- Розвиток транспортно-логістичної інфраструктури, забезпечення швидкого переміщення людей і вантажів в Європу (зокрема, реалізація проєктів по швидкісній вузькоколіїній залізниці).
- Усунення технічних бар'єрів для експорту української продукції в ЄС.
- Програма стимулювання глибокої переробки агропродукції.
- Програма стимулювання повернення громадян та залучення кадрів вищої кваліфікації.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Припинення структурних реформ та повернення до практики державного планування й управління економікою.
- Відсутність стратегії розвитку чи її створення в неінклюзивний спосіб.
- Збільшення зарегульованості ведення бізнесу.
- Зростання податкового навантаження порівняно з початком 2022 року.
- Невиконання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (хоча сама угода потребує осучаснення в процесі подальшої євроінтеграції).
- Втрата незалежності Національного банку України, Антимонопольного комітету України, Рахункової палати України, Національного антикорупційного бюро України, Національної агенції з запобігання корупції та інших інституцій.
- Монополізація галузей, створення привілеїв (олігархізація) для окремих суб'єктів господарювання чи галузей.
- Недобросовісне використання економічних стимулів.
- Зниження кредитоспроможності та кредитного рейтингу.
- Зменшення прозорості управління державною власністю.
- Збільшення частки державної власності.
- Ухвалення економічних політик без урахування позиції українського бізнесу.

2. Бюджетна політика

Якою ми бачимо Україну у 2030?

В 2030 р. бюджетна політика будується на принципах децентралізації, прозорості, підзвітності та середньострокового цільового бюджетування. Перед війною Україна розпочала перехід до середньострокового бюджетування, і до 2030 року воно перетворилося на добре усталену та ефективну практику.

Бюджетний прогноз по доходах складається на базі професійного та незалежного від політичних впливів макроекономічного прогнозу. Бюджетний дефіцит не перевищує 3% ВВП, а державний та гарантований державою борг не перевищує 60% ВВП. Кожна бюджетна програма на державному та місцевому рівнях має чіткі та вимірювані цілі, зафіксовані також в стратегічних програмах на рівні розпорядників бюджетних коштів, і чітко визначені ресурси програм спрямовуються на досягнення цих цілей. Оцінка ефективності бюджетних програм дозволяє оцінити вплив витрачених коштів на досягнення поставлених цілей та показників ефективності.

Система державного контролю за використанням публічних коштів є ефективною та необтяжливою для розпорядників. Звітування про виконання бюджетних програм та досягнення їх цілей відбувається у публічний та прозорий спосіб та передбачає політичну відповідальність. Надалі підтримуються та розвиваються всі портали відкритих даних платформи Є-дата.

Крім бюджетних програм в державному та місцевих бюджетах, система «широких» публічних фінансів охоплює видатки пенсійного фонду та соціальних фондів, а також видатки на підтримку державних банків та державних підприємств включно із наданням

державних гарантій за позиками та збільшенням статутних фондів. Ці видатки підпорядковуються тим самим принципам, що й видатки державного та місцевого бюджетів: середньострокове планування, цільовий метод, прозорість.

Існує ефективний бюджетний аудит, який здійснюють Рахункова палата та реформована Державна аудиторська служба України.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Потрібно продовжити реформу децентралізації та запровадження середньострокового бюджетного планування на державному рівні та на місцях. Ухвалені стратегічні та програмні документи мають обов'язково знаходити відображення в бюджетних програмах. Щороку уряд має ухвалювати середньострокову бюджетну декларацію, а місцеві органи влади – середньострокові прогнози бюджетних показників. Огляди витрат за бюджетними програмами повинні стати невід'ємною складовою бюджетного процесу в Україні.

Звітування розпорядників коштів про виконання бюджетних програм, досягнення їх цілей та подання бюджетних запитів на наступні роки потрібно зробити публічними та прозорими, покладаючи на керівництво політичну відповідальність за рух у бік виконання стратегічних планів.

Всі публічні закупівлі надалі здійснюються за допомогою електронної системи Prozorro.

Макропрогнозування та відповідно бюджетне прогнозування має стати більш гнучким, і прогноз бюджету має коригуватися на базі реалістичних економічних очікувань. Потрібно створити групу незалежних експертів, які аналізуватимуть і пізніше, можливо, розроблятимуть макроекономічний прогноз, на основі якого готується Державний бюджет.

Уряд впроваджує виважену стратегію управління державним боргом. Як результат, ставки знижуються, частка боргу, номінованого в гривні зростає. Міжнародні фінансові організації надають пільгові кредити в гривні завдяки запровадженому механізму валютних свопів.

Потрібно збільшити рівень довіри між суб'єктами бюджетного процесу в рамках середньострокового бюджетного планування (в тому числі з питань регулярного та надійного виділення коштів), що допоможе позбутися практики витрачання великого обсягу коштів у грудні.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Після повоєнного перехідного етапу бюджет має стати профіцитним для того, щоб Україна могла створити «подушку безпеки» та комфортно розрахуватися з боргами, накопиченими у воєнний період.
- Будь-які політики в галузі бюджету не мають суперечити дорожній карті інтеграції України до ЄС.
- Усі публічні закупівлі одразу після війни мають стати прозорими, потрібно повернутися до використання інструментів Prozorro та Spending.gov.ua.

3. Монетарна політика, фінансовий сектор

Якою ми бачимо Україну у 2030?

У 2030 році Національний Банк України залишається сильною незалежною інституцією, яка провадить відповідальну та зважену монетарну політику, засновану на інфляційному таргетуванні, та здійснює ефективний нагляд над банківським сектором та небанківською фінансовою системою. НКЦПФР ефективно регулює ринок капіталу, зокрема, інвестиційні фонди. Банківський сектор є стійким, а банківське кредитування доступним як для фізичних осіб, так і є для приватного сектору. Права кредиторів та споживачів фінансових послуг захищені. Фінансовий сектор стає джерелом довгострокового фінансування. Українці активно вкладають гроші в страхування життя, інвестиційні та недержавні пенсійні фонди. Класичні інститути спільного інвестування, венчурні та хедж-фонди починають відігравати вагомий роль у фінансуванні українських стартапів. Впроваджено «зелені» облігації та інші інструменти «зеленого» фінансування відновлення та розвитку в повоєнний період.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Повномасштабна війна Росії проти України змусила НБУ вдатись до цілого ряду заходів: пряме фінансування бюджету шляхом прямого викупу військових державних облігацій, фіксований обмінний курс, посилення валютних обмежень, послаблення дотримання нормативів банками в зв'язку з погіршенням якості кредитного портфелю внаслідок війни тощо. В мирний час ці регуляції мають бути скасовані, а НБУ має повернутись до інфляційного таргетування та посилення нагляду за банківським та небанківським секторами.

Україна має виконати зобов'язання з адаптації національного законодавства до вимог ЄС як передумови європейської інтеграції фінансового сектору країни. Важливе значення має подальша розбудова системи ефективного регулювання небанківського фінансового сегменту та вдосконалення нагляду за діяльністю учасників ринку, яку розпочали НБУ та НКЦПФР напередодні війни. Ринок має бути конкурентним та відповідати принципам прозорості та ефективності як щодо структури власності, так і щодо моделі ведення бізнесу. Уряд має оновити терміни виконання стратегії реформування державного банківського сектору, зокрема в частині приватизації державних банків.

Має реалізовуватись політика заохочення роботодавців впроваджувати програми пенсійного та страхового забезпечення своїх працівників (страхування життя, медичне страхування, внески до недержавних пенсійних фондів). При цьому розбудова фінансової грамотності населення як чинник забезпечення фінансової інклюзії, поліпшення захисту споживачів та доступності фінансових ресурсів має стати невід'ємною частиною освітнього процесу в усіх його формах.

Нацбанк у співпраці з Урядом повинен активно розвивати інструментарій хеджування валютних та фінансових ризиків, якими можуть скористатись не тільки приватні економічні агенти, але й місцеві органи влади та інші бенефіціари, які отримують пільгові кредити від міжнародних фінансових організацій.

Україні потрібна продуманої політики сприяння розвитку фондів спільного інвестування та венчурних фондів. В цій сфері можна запровадити спрощене регулювання на

основі правил та норм ЄС. Стратегічним завданням є широке використання інновацій та інформаційних технологій в Україні, що підвищить ефективність та надійність роботи фінансових компаній, розширить асортимент фінансових послуг, поліпшить їх якість та доступність.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- «Червоною лінією» в монетарній політиці завжди залишається втрата незалежності Національного банку України. Наступ на незалежність НБУ загрожує макроекономічній стійкості України з усіма відповідними наслідками.
- В повоєнний період «червоною лінією» є пряма монетизація бюджету, яка неприйнятна у мирний час.
- Безумовним імперативом є забезпечення прозорості фінансового ринку як щодо структури власності його учасників, так і щодо регулярної адекватної звітності про результати їхньої діяльності.

4. Розвиток інфраструктури

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Стратегічною метою є розбудова сучасної транспортної системи як невід'ємної складової Єдиного європейського транспортного простору, який формується зараз. Це означає, що Україна повністю включиться в транспортну систему ЄС, налагодить зв'язки з операторами інфраструктури сусідніх країн, сформує маршрути для швидкого транспортування товарів та пасажирів до та з України. Для цього до 2030 року Україна визначить конкретні часові, технічні та фінансові параметри розвитку інфраструктури, розробить відповідні проекти та розпочне їх впровадження. Цей процес включатиме розбудову мережі TEN-T, річкового транспорту по річках Дніпро та Дунай, будівництво залізничних колій ширини 1435 мм до основних транспортних вузлів, розбудову інфраструктури в ключових аеропортах країни (Київ, Львів, Одеса, Запоріжжя), а також морських портах (Одеса, Миколаїв, Херсон) з врахуванням вимог енергоефективності та кліматичної нейтральності.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Війна з Росією виявила основні проблеми транспортної системи України: розвиток залізничного вантажного транспорту лише в південному напрямку до морських портів, низьку пропускну спроможність прикордонних автомобільних та залізничних переходів, великі втрати часу при переході з української широкої та європейську вузьку колію. Водночас вона показала, що українська транспортна мережа є досить розвинутою, стійкою та гнучкою, що дало змогу досить швидко переорієнтовувати відповідні потоки при пошкодженні окремих транспортних вузлів та об'єктів.

Відновлення транспортної інфраструктури повинно мати на меті її модернізацію, підвищення енергоефективності, скорочення викидів та посилення безпеки. Проекти відновлення в різних сферах мають також обов'язково органічно вписуватись в процес

оновлення транспортної системи країни. В свою чергу, об'єкти транспортної інфраструктури в населених пунктах мають відповідати вимогам громади та урбаністики.

Включення України до транспортної мережі ЄС вимагатиме, зокрема, забезпечення відповідності залізничних колій, локомотивів, вагонів, автомобілів, освіти водіїв та машиністів відповідним європейським стандартам на території України, а не лише в міжнародному сполученні. Всі процеси на транспорті (розподіл вагонів «Укрзалізниці», автобусних маршрутів, концесійні конкурси, угоди ДПП, видача документів моряків, сертифікація тощо) мають відбуватись прозоро із застосуванням сучасних технологій для того, щоб уникнути корупції та посилити довіру до українських інституцій.

Уряд повинен завершити реформу «Укрзалізниці» та розділити її на окремі компанії, які оперують вокзалами, коліями, ремонтними потужностями та перевозять пасажирів і вантажі. Також потрібно дозволити використання приватної тяги на залізниці, що сприятиме розвитку конкуренції на ринку вантажних та пасажирських перевезень.

Необхідно широко використовувати формат державно-приватного партнерства, продовжити розпочаті проєкти ДПП в будівництві доріг та концесійні проєкти в портах, поширити цей досвід для розбудови річкової та повітряної інфраструктури.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- При формуванні тарифної політики слід безумовно уникати крос-субсидування пасажирських перевезень за рахунок вантажних перевезень та монополізації окремих ринків перевезень державними компаніями. Тому при розбудові інфраструктури слід ретельно порахувати вартість використання об'єктів інфраструктури, перевезень вантажним та пасажирським транспортом та встановити економічно обґрунтовані тарифи.
- Потрібно уникати створення нових державних перевізників (наприклад, в авіаційних перевезеннях) та посилювати конкуренцію через поліпшення ділового клімату та спрощення регулювання.
- Інфраструктура має розвиватись як «нормальна» галузь економіки, а не як інструмент вирішення локальних економічних проблем.

5. Енергетика

Якою ми бачимо Україну у 2030?

До 2030 року мають бути чітко визначені часові, технічні та фінансові параметри енергетичної системи, опрацьовано практичні проєкти та розпочато їх впровадження. Це включає закриття вугільних шахт, визначеність щодо способу маневрової генерації, обсягів відновлюваних джерел, використання газу та атомної енергетики як перехідних відносно чистих джерел енергії. Концепція нової енергетики буде спиратися на європейські цілі переходу до кліматичної нейтральності з розосередженими джерелами невеликої генерації, з пріоритетним використанням відновлювальних джерел енергії, водневих технологій та місцевої біомаси, що додасть стійкості на рівні споживачів.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Проблеми в енергетиці, які створила війна з Росією, можна перетворити на можливості всюди, де це можливо. Підтримка працездатності енергетичних систем на загрозованих територіях має супроводжуватися їх модернізацією всюди, де досягнуто вищих безпекових показників. Знищена енергетична інфраструктура має змінюватися з використанням сучасних чистих технологій. Доцільно вкладати кошти в проекти, які будуть частиною оновленого сучасного енергетичного комплексу країни.

Для отримання такого результату уряду варто «розвернути» свої стратегічні плани, поставивши в центр уваги не генерацію, а якість життя, споживання і самого споживача. Якщо українські споживачі хочуть отримувати «чисту» енергію, яка генерується за допомогою відновлювальних джерел енергії (відповідно до опитувань, цього хочуть понад 80% споживачів), слід знайти баланс між вартістю енергії, яка має бути прийнятною для громадян, надійністю постачання та привабливістю для інвесторів.

Якщо поставити в центр енергетичної політики якість життя споживача, то основними елементами майбутньої енергетичної політики стануть:

- Зростання обсягів використання електричної енергії, генерованої з чистих джерел, замість використання викопних палив. Генерація буде максимально наближена до споживання, а споживачі матимуть змогу бути учасниками ринку малої генерації. Визначена в часі відмова від викопних видів палива.
- Енергоефективність – як наскрізний інструмент довготривалої допомоги всім споживачам зменшити свої рахунки за умов зростання цін на енергію, скоротити потребу в енергії та досягати кліматичних цілей.
- Масштабна модернізація інфраструктури: як для безперебійного постачання енергії, так і для справедливої оплати лише спожитого ресурсу потрібні сучасні прилади обліку, розвинена й потужна мережа розподілу енергії між споживачами.

В частині відмови від викопних видів палива, важливо у співпраці з донорами та місцевими громадами почати закривати збиткові та пошкоджені в час війни шахти, мати програму подальшого закриття шахт і головне – дотримуватись її. Газ може залишатись перехідним паливом для України, оскільки країна має свій власний ресурс, але для зростання його видобутку має бути посилена підтримка інвесторів, особливо тих, хто здатен принести в видобувну галузь нові технології та стандарти. Як уряд, так і місцеве самоврядування можуть розробляти та запроваджувати програми розвитку місцевої генерації, електротранспорту, також встановити граничні строки для повної відмови від використання двигунів внутрішнього згорання на рівні міст. Генерація електроенергії має перестати бути учасником перехресних форм субсидування і почати заробляти кошти для власного розвитку, модернізації та безпечної роботи.

В частині енергоефективності, українці (як громадяни, так і малий, середній і великий бізнес) повинні мати доступ до швидких і простих програм з довгими недорогими кредитами для скорочення споживання енергії. Фонд енергоефективності може бути одним із інструментів, але він має суттєво розширити коло клієнтів та спростити свої процедури для них. Програми енергоефективності мають бути доступні на рівні міст і громад, децентралізовані для того, щоб можна було запроваджувати багато регіональних проектів одночасно.

В частині модернізації інфраструктури, спільно з донорами та інвесторами важливо запроваджувати нові технології обліку – на рівні звичайних споживачів, промислових споживачів тощо, стимулювати децентралізацію системи електроенергетики. Українська електромережа має великі можливості не лише для якісного постачання електроенергії для своїх громадян, але й для експорту енергії за кордон в країни ЄС – і державні компанії, які можуть розпочати цей бізнес, повинні мати можливості розвивати його.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

Військові дії вкотре продемонстрували важливість повної енергетичної незалежності на рівні країни та енергетичної стійкості на рівні громад.

«Червоними лініями» в енергетиці завжди були крос-субсидування тарифів, монополізм в окремих секторах, з яким варто боротись не знищенням окремих бізнесів, а зменшенням їх частки на ринку шляхом необхідного регулювання та стимулювання прозорості та чесної конкуренції на енергетичних ринках. Процедура ліцензування на всіх рівнях – від видобутку / генерації до постачання – має бути максимально прозорою, обґрунтованою та доступною для моніторингу. Доступ до даних, який в енергетичному секторі закрито у зв'язку з війною, має бути негайно відкритим після війни, з подальшим відкриттям даних та переходом на використання цифрових технологій, машиночитні формати щодо. Неприпустимим також є прийняття урядом рішень, що суперечать енергетичному законодавству Європейського Союзу, зважаючи на заяву України про плани стати членом ЄС в майбутньому.

6. Земельна політика

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Земельна реформа стала рушієм розвитку українського агросектору та економіки. Проведена лібералізація земельних відносин. Суттєво збільшені обмеження щодо максимального обсягу земель сільськогосподарського призначення в одних руках (10.000 гектарів для приватної особи, 100.000 гектарів для юридичної особи). Зняті обмеження для іноземців – вони можуть теж ставати власниками сільськогосподарської землі в Україні (подальший перепродаж можливий лише через Державний земельний банк).

За рахунок цього в Україну збільшилося надходження інвестицій. Додатково за 10 років ВВП України збільшився (кумулятивно) на 25%.

Україна перетворилася на зону продовольчої безпеки країн Близького Сходу завдяки спільним проектам і значним інвестиціям, в тому числі в українську землю.

Власники землі почали ставитися до її використання відповідально, в тому числі з внесенням добрив, вибором і заміною культур, вибором орендарів.

Децентралізація земельних відносин сприяла покращенню контролю громад над земельними відносинами, а також збільшила доходи місцевих бюджетів. Це стало можливим, зокрема, за рахунок оцифрування усіх земель та публікації відповідної інформації у відкритому доступі.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Перше найважливіше завдання — лібералізація ринку землі. Світовий доступ показує, що найбільший ефект від функціонування ринку може бути досягнутий за умов його максимальної лібералізації. З огляду на це, наступні кроки в цьому напрямку є найбільш важливими:

- Лібералізація обмежень щодо максимального обсягу земель сільськогосподарського призначення в одних руках. Для недопущення монополізації на місцевому рівні можуть бути встановлені обмеження щодо максимальної концентрації землі в одних руках в межах країни, області та громади, проте поточні обмеження в 100 (і навіть в 10 тисяч) гектарів в одні руки стримуватимуть розвиток сектору.
- Зняття обмежень для юридичних осіб та іноземців. Зняття обмежень на купівлю землі для агрокомпаній (навіть раніше 2024 року) дозволить більш швидкими темпами збільшити ефективність агросектору. При цьому, допуск іноземців до ринку стане важливим інструментом для збільшення надходжень прямих іноземних інвестицій в Україну (враховуючи той факт, що після закінчення війни готовність іноземних інвесторів заходити в Україну буде обмеженою).

Друге найважливіше завдання – децентралізація та дерегуляція земельних відносин. В рамках земельної реформи після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» майже усі землі за межами населених пунктів були передані у підпорядкування територіальних громад. Децентралізація земельних відносин покликана покращити контроль за земельними відносинами, а також збільшити доходи місцевих бюджетів. Важливими наступними кроками в цьому напрямку мають стати:

- Допомога громадам із земельною децентралізацією. Для того, щоб громади отримали усі вигоди від реформи, вони повинні бути проінформовані про усі можливості, які вони отримали, володіли актуальною інформацією про отримані землі та мали змогу ефективно ними керувати. Громади повинні зібрати та оприлюднити всю інформацію про їхні землі, зареєструвати право власності на земельні ділянки та ефективно планувати розвиток громади. Це все стане можливим, в тому числі, за рахунок цифровізації земельних відносин.
- Вирішення питання із землями державних підприємств. За даними 2021 року, близько 750 тисяч гектарів земель сільськогосподарського призначення залишаються на балансі державних підприємств, які часто є прикладами неефективного управління та корупційних схем. Ці землі можуть бути розпайовані та передані жителям сіл для використання у власних потребах, або ж можуть бути приватизовані через прозорі аукціони.

Третє найважливіше завдання – цифровізація земельних відносин. Для того, щоб ринок землі працював ефективно, необхідно забезпечити його абсолютну прозорість та доступ до інформації для усіх гравців. Виходячи з цього, важливими є проведення оцифрування усіх земель та публікація відповідної інформації у відкритому доступі. Це збільшить ефективність управління землями з боку громад, позитивно вплине на захист ґрунтів від виснаження тощо. Крім того, наявність усієї інформації про характеристики тієї чи іншої земельної ділянки дозволить ринковим гравцям приймати більш раціональні рішення щодо купівлі/продажу земель.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Збереження обмежень чи запровадження нових обмежень на обіг сільськогосподарських земель.
- Згортання децентралізації, обмеження прав громад.

7. Державна власність

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Приватизацію та ліквідацію непотрібних державі підприємств завершено. В Україні залишилося 30 ефективних державних компаній з якісним корпоративним управлінням та здоровими фінансами. За прикладом уряду великі міста та області впроваджують корпоративне управління на власних комунальних підприємствах. Державні й комунальні компанії отримують справедливу компенсацію за виконання соціальних функцій. На конкурентних ринках вони успішно конкурують із приватними. І державні, і приватні підприємства стратегічної інфраструктури мають алгоритми дії і зобов'язання перед клієнтами в разі форс-мажору (війна, стихійне лихо тощо).

Ключовими показниками ефективності системи управління державною власністю є:

- Показники прибутковості активів, власного капіталу, середньої заробітної плати порівняно з приватними підприємствами.
- Частка державних підприємств у відповідній галузі у працевлаштуванні, продажах, активах тощо.
- Кількість приватизованих підприємств за процедурами малої і великої приватизації за відповідний період.
- Відсоток компенсації за виконання соціальних функцій з боку держави окремим соціально важливим підприємствам (Укрзалізниця, Укрпошта).

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Україні важливо максимально наблизити власні практики управління державною власністю до керівних принципів Організації економічного співробітництва та розвитку. Для цього уряд має затвердити розподіл державних підприємств – тріаж (залишення у власності, ліквідація, приватизація), в тому числі з урахуванням досвіду роботи державних підприємств у воєнний час. Згідно тріажу в управлінні уряду та міністерств мають залишитись 30 підприємств, на яких має бути проведена реформа корпоративного управління, а решта повинні бути ліквідовані чи приватизовані.

Загалом, важливо змінити філософію управління державною власністю – державні компанії мають перебувати у власності зі стратегічною метою. Важливо не ставитися до державних компаній як до джерела отримання дивідендів до бюджету – чи навпаки, як до цапа-відбувайла, якого можна зобов'язати на шкоду власним інтересам виконувати певні популістські рішення уряду.

Має відбутися продумана лібералізація на окремих ринках, де домінують державні компанії (вантажні залізничні перевезення, виробництво озброєння тощо). Але держава та клієнти приватних стратегічно важливих компаній не мають боятися того, що у разі форс-мажорних обставин вони залишаться без обслуговування. Повинні бути напрацьовані алгоритми дій та механізми дій компаній у разі виникнення таких обставин.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Не можна відходити від вже зроблених кроків в реформі корпоративного управління (руйнування інституту наглядових рад, передача компаній до лінійних міністерств тощо).
- Не варто створювати нові державні підприємства на тих ринках, де наявна конкуренція або можна залучити приватні інвестиції.
- Не варто надавати державним компаніям недопустиму державну допомогу, яка би надавала їм неконкурентні переваги перед аналогічними приватними.

8. Людський капітал

8.1. Демографія

Якою ми бачимо Україну у 2030?

В 2030 р. найбільш активного дітородного віку досягнуть особи, народжені після 2003 р. На початку 2000-х років щедрі державні виплати при народженні дитини сприяли зростанню числа народжень. Це означає, що в країні буде хороша фізична база для зростання народжуваності, і необхідно скористатися шансом на покращення демографічних показників.

На цей момент структура населення країни буде такою, що найбільший внесок у розвиток економіки все ще будуть робити особи, народжені під час бебі-буму 1980-х років. Підвищення тривалості життя (разом з відповідним підвищенням тривалості активного й продуктивного життя) допоможе їм залишатися на ринку праці якомога довше, знижувати залученість до нього поступово, мінімізуючи цим негативні наслідки для власного добробуту та економіки країни.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Необхідно комплексно використовувати всі інструменти стимулювання народжуваності, які добре зарекомендували себе в інших країнах: виплати при народженні дитини, спеціалізовані виплати на періодичні потреби дітей, податкові пільги для сімей з дітьми, систему позасімейного догляду за дітьми, політику встановлення гендерної рівності на ринку праці.

Система позасімейного догляду повинна бути настільки доступною та якісною, щоб дозволяти продовжувати трудову діяльність не тільки мамам, але й бабусям дітей.

Для старшої, найбільш чисельної когорти працівників (народжених після 1980 р.) повинна бути розроблена ефективна й гнучка система безперервної освіти дорослих.

Перебування у ній дозволить їм підтримувати високу продуктивність праці за рахунок постійного оновлення умінь та навичок.

Необхідно розвивати моду на активне довголіття, пропагувати користь помірною трудовою навантаженням та помірної фізичної активності для здоров'я та тривалості життя осіб старшого віку.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Упущення можливості покращення показників народжуваності у цей період, навіть обмеженої. Навіть якщо народжуваність нижче смертності й депопуляція продовжується, важливо знижувати її темпи та протистояти старінню населення шляхом підвищення народжуваності.
- У підвищенні народжуваності повинні використовуватися тільки позитивні стимули, жодних «податків на бездітність».
- Так само виключно позитивні стимули мають використовуватися для залучення працівників на ринок праці, підвищення економічної активності та тривалості трудового життя, у тому числі в режимі неповної зайнятості.
- Підвищення пенсійного віку повинно супроводжуватися створенням можливостей для зайнятості осіб старшого віку на робочих місцях, що відповідають характеристикам гідної праці.

8.2. Міграційна політика та людський капітал

Якою ми бачимо Україну у 2030?

Економіка країни пройде фазу відновлення та вийде на високі показники стабільного розвитку. Це буде потребувати значної пропозиції робочої сили, причому з боку кваліфікованих працівників, оскільки етап відбудови завершиться. Як внаслідок внутрішнього попиту на робочу силу, так і в результаті інтеграції українців на ринки праці європейських країн вартість праці в Україні зросте щонайменше до показників сусідніх країн. З'явиться стимул для повернення як біженців, так і осіб, які були трудовими мігрантами ще до війни. Почнеться процес активного залучення іммігрантів у вітчизняну економіку – на перших етапах в традиційні «мігрантські ніші» – найбільш кваліфікованої та некваліфікованої (малокваліфікованої) робочої сили.

Які ключові зміни треба зробити для досягнення цього?

Підвищення заробітної плати повинно бути пріоритетним напрямком політики на ринку праці. На європейському ринку, який передбачає вільне пересування товарів, послуг, капіталу і людей, країна, яка не має конкурентного рівня оплати праці, навіть не може вступити у боротьбу за людський ресурс, не те, що її виграти.

Поступово англійська мова повинна стати офіційною, рівень викладання у школах потрібно кардинально підвищувати, розвивати спеціальну мережу державних мовних курсів, де усі бажаючі зможуть навчатися безкоштовно або за символічну плату. Це не тільки сприятиме розвитку вітчизняного людського капіталу, але й допоможе інтегруватися

іммігрантам, адже мовна адаптація – один з найбільш вагомих факторів при ухваленні рішення про переїзд до іншої країни.

Необхідно підсилити спроможності вітчизняної освітньої системи через залучення в неї талановитих та освічених осіб. Негативний відбір в систему освіти, який триває останні два десятиліття, можна подолати кардинальним підвищенням заробітної плати та зняттям головних бар'єрів для переходу у цю професію з інших областей – залежність розміру заробітної плати від стажу роботи та вимоги щодо наявності педагогічного фаху для освітян, які працюють у ланці середньої освіти.

Потрібно підвищувати привабливість країни для життя, покращуючи її екологічні показники, підвищуючи ефективність правоохоронної та судової систем, працюючи над якістю надання медичних послуг.

Які червоні лінії не можна перетинати у цій сфері?

- Підвищення заробітної плати не повинно відбуватися більш високими темпами, ніж зростання продуктивності праці, але й не повинно суттєво від нього відставати, інакше відтік людського капіталу знизить ресурс економічного розвитку.
- Для повернення українських працівників з європейського на вітчизняний ринок праці мають використовуватися лише позитивні стимули.
- Використання людського потенціалу для розвитку економіки необхідно покращити за рахунок досягнення кожним працівником максимально можливої кваліфікації й забезпечення його / її роботою на відповідному кваліфікаційному рівні.
- Залучення іноземних працівників на ринок праці повинно відбуватися лише одночасно з їхньою ефективною інтеграцією в українське суспільство.
- Витрати на розвиток системи освіти (включаючи освіту дорослих, у тому числі на мовних курсах) повинні розглядатися як найважливіша суспільна інвестиція. В неосвіченому суспільстві не може бути високої продуктивності праці, практика фінансування освіти за залишковим принципом повинна залишитися у минулому.

Над документом працювали

Вступ

Євген Глібовицький

Розділ 1. Суспільство та гуманітарна політика

Відповідальний редактор Євген Бистрицький

1.1. Суспільство та гуманітарна політика

Євген Бистрицький, Олександр Сушко

1.2. Національна ідентичність

1.2.1. Політика національної пам'яті

Володимир Головка, Інститут історії НАН України

1.2.2. Мовна політика

Петро Бурковський, фонд Демократичні Ініціативи ім. Ірини Бекешкіної

1.2.3. Політика у сфері державно-церковних відносин

Олександр Саган, голова Державного комітету України у справах національностей та релігій (2007-2010), Юрій Чорноморець, професор кафедри богослов'я та релігієзнавства НПУ ім. Драгоманова, снайпер

1.2.4. Політика в сфері культури

Марина Пезенті, радниця Ukrainian Institute in London, Олеся Островська-Люта, директорка музейного комплексу «Мистецький арсенал»

1.2.5. Гендерна політика

Тамара Марценюк, кафедра соціології НАУКМА

1.3. Демографічна та міграційна політика

Елла Лібанова, директорка Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України

1.4. Громадянське суспільство, самоорганізація громадян, взаємодія з владою

Максим Лациба, УНЦПД

1.5. ЗМІ, інформаційна політика

Наталія Лигачова, Галина Петренко, Вадим Міський, ГО «Детектор медіа»

1.6. Освіта

1.6.1. Політика в сфері середньої освіти

Ганна Новосад, міністр освіти і науки (2019-2020)

1.6.2. Політика в сфері вищої освіти

Єгор Стадний, KSE

1.6.3. Державна та регіональна політики у сфері середньої і вищої освіти

Ігор Коліушко, Центр політико-правових реформ

1.7. Політика у сфері охорони здоров'я

Павло Ковтонюк, співзасновник Українського центру охорони здоров'я, заступник міністра охорони здоров'я (2016-2019), Олександр Бабляк, експерт МОЗ

1.8. Політика у сфері спорту і молоді

Ігор Жданов, міністр молоді та спорту (2014-2019)

1.9. Політика в галузі охорони природи та довкілля

Тетяна Гардашук, експертка з міжнародних екологічних проектів, Інститут філософії НАНУ

Розділ 2. Інституційна організація публічної влади

Відповідальний редактор Ігор Коліушко

- 2.1. Конституція, форма правління, референдуми, Конституційний Суд
Юлія Кириченко, Ігор Коліушко, Центр політико-правових реформ
- 2.2. Законодавча влада – партії, вибори, парламентаризм
Олександр Марусяк, Центр політико-правових реформ
- 2.3. Виконавча влада – формування політики, підзвітність, державна служба
Ігор Коліушко, Віктор Тимошук, Центр політико-правових реформ
- 2.4. Виконавча влада – послуги, цифрова трансформація
Віктор Тимошук, Центр політико-правових реформ
- 2.5. Виконавча влада – правопорядок
Євген Крапивін, Центр політико-правових реформ
- 2.6. Судова влада – суди, прокуратура, адвокатура
Михайло Жернаков, Фундація «De Jure», Роман Куйбіда, Роман Смалюк, Центр політико-правових реформ
- 2.7. Територіальний устрій, місцеве самоврядування і регіональна політика
Юрій Ганущак, Інститут розвитку територій, Ігор Коліушко, Центр політико-правових реформ
- 2.8. Запобігання корупції
Микола Хавронюк, Центр політико-правових реформ
- 2.9. Освіта для публічної влади
Ігор Коліушко, Центр політико-правових реформ

Розділ 3. Економічна політика

Відповідальний редактор Валерій Пекар

- 3.1. Основні принципи економічної політики, бізнес-клімат
Андрій Длігач, Центр економічного відновлення, Валерій Пекар, Громадянська Платформа Нова Країна, Гліб Вишлінський, Центр економічної стратегії
- 3.2. Бюджетна політика
Марія Репко, заступниця директора Центру економічної стратегії
- 3.3. Монетарна політика, фінансовий сектор
Ігор Бураковський, Віталій Кравчук, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій
- 3.4. Розвиток інфраструктури
Ігор Бураковський, Ірина Коссе, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій
- 3.5. Енергетика
Олена Павленко, президент Діксі Груп, Святослав Павлюк, виконавчий директор Асоціації Енергоефективні міста України
- 3.6. Земельна та аграрна політика
Дмитро Ливч, Андрій Длігач, Центр економічного відновлення
- 3.7. Державна власність
Богдан Прохоров, економіст Центру економічної стратегії
- 3.8. Людський капітал
Олександра Коломієць, старша економістка Центру економічної стратегії

Зміст

Вступ	2
Розділ 1. Суспільство та гуманітарна політика	3
1. Суспільство та гуманітарна політика – цінності	3
2. Національна ідентичність	4
2.1. Політика національної пам'яті	4
2.2. Мовна політика	6
2.3. Політика у сфері державно-церковних відносин	8
2.4. Політика в сфері культури	9
2.5. Гендерна політика	12
3. Демографічна та міграційна політика	14
4. Громадянське суспільство, самоорганізація громадян, взаємодія з владою	15
5. Медіа та інформаційна політика	17
6. Освіта	18
6.1. Політика у сфері середньої освіти	18
6.2. Політика в сфері вищої освіти	21
6.3. Державна та регіональна політики у сфері середньої і вищої освіти	23
7. Політика у сфері охорони здоров'я	25
8. Політика у сфері спорту і молоді	27
8.1. Політика у сфері спорту	27
8.2. Молодіжна політика	28
9. Політика в галузі охорони природи та довкілля	29
Розділ 2. Інституційна організація публічної влади	31
1. Конституція, форма правління, референдуми, Конституційний Суд	31
2. Законодавча влада – партії, вибори, парламентаризм	32
3. Виконавча влада – формування політики, підзвітність, державна служба	34
4. Виконавча влада – послуги, цифрова трансформація	35
5. Виконавча влада – правопорядок	36
6. Судова влада – суди, прокуратура, адвокатура	38
7. Територіальний устрій, місцеве самоврядування й регіональна політика	39
8. Запобігання корупції	41
9. Освіта для публічної влади	42
Розділ 3. Економічна політика	44
1. Основні принципи економічної політики, бізнес-клімат	44
2. Бюджетна політика	49
	63

3. Монетарна політика, фінансовий сектор	51
4. Розвиток інфраструктури	52
5. Енергетика	53
6. Земельна політика	55
7. Державна власність	57
8. Людський капітал	58
8.1. Демографія	58
8.2. Міграційна політика та людський капітал	59
Над документом працювали	61